

A. Raud

KAPITALISMI ÜLDKRIIS

EESTI NSV POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE
LEVITAMISE ÜHING

ÜHINGU LIIGE

A. RAUD

KAPITALISMI ÜLDKRIIS

3 (251)

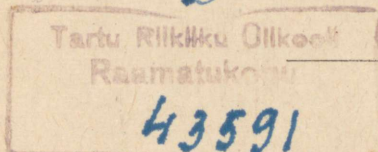

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1958

SISUKORD

I. Kapitalismi üldkriisi olemus, põhijooned ja esimene etapp	3
II. Kapitalismi üldkriisi süvenemine pärast Teist maailmasõda	21
1) Kahe leeri kujunemine rahvusvahelisel areenil. Kahe maailmasüsteemi majanduslik võistlus	21
2) Imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemine	35
3) Kapitalismi arenemise ebaühtluse suurenemine	42
4) Kapitalistliku akumulatsiooni üldise seaduse toime tugev- nemine	49
5) Kapitalismi majanduslike ja poliitiliste vastuolude süve- nemine. Klassivõitluse arenemine kapitalismimaades. Võit- lus rahu eest	63

2

Рауд, Арнольд

ОБЩИЙ КРИЗИС КАПИТАЛИЗМА

На эстонском языке

Эстонское Государственное Издательство

Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja P. Freidin

Tehniline toimetaja E. Lumet

Korrektor Ü. Rattur

Ladumisele antud 12. V 1958. Trükkimisele antud 17. VII 1958. Paber 54×84, ¹/₁₀.
Trükipoognaid 4,25. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 3,48. Arvutuspoog-
naid 3,90. Trükiarv 4000. MB-04598. Tellimise nr. 1288.

Trükikoda „Pioneer“, Tartu, Kastani 38.

Hind rbl. 1.10.

I. KAPITALISMI ÜLDKRIISI OLEMUS, PÕHIJOOSED JA ESIMENE ETAPP

Imperialismi ajastul jõuavad kapitalismi vastuolud äärmuseni, millele järgneb sotsialistlik revolutsioon. Kuid kapitalismi majandusliku ja poliitilise arenemise ebaühtluse tõttu valmivad sotsialistliku revolutsiooni eeldused üksikutes maades eri aegadel. Sellest tuleneb tähtis järeldus, et sotsialistliku revolutsiooni võit on võimalik esialgu vähestes või isegi ühel maal eraldi ja et revolutsiooni võit kõigis maades korraga on võimatu. Sotsialistlik maailmarevolutsioon ei toimu ega saagi seepärast toimuda ühekordse aktina. Kapitalistliku maailmasüsteemi revolutsiooniline hukkumine toimub järk-järgult, sel teel, et üksikud riigid või riikide rühmad langevad üksteise järel kapitalismi maailmasüsteemist välja.

Kapitalismi üldkriisi eeldused tekkisid ja arenesid imperialismi ajastul juba enne Esimest maailmasõda. Kapitalismi üldkriis algas aga Esimese maailmasõja ajal ja eriti Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võiduga, s. o. meie kodumaa väljalangemisega kapitalistlikust maailmasüsteemist. V. I. Lenin märkis: «Euroopa sõda tähistab suurimat ajaloolist kriisi, uue ajastu algust.»¹ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon avas uue ajastu inimkonna ajaloos — kapitalismi revolutsioonilise hukkamise ja sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise ajastu. «Oktoobrirevolutsioon kui kõige grandioossem oma ulatuselt, kõige sügavam oma ülesannetelt ja eesmärkidelt, viis täide töö-

---

¹ V. I. Lenin, Teosed, 21. kd., lk. 79.

rahva sajandeid hellitatud lootused, kuulutas lõpu inimese ekspluateerimisele teise inimese poolt, igasugusele sotsiaalsele ja rahvuslikule rõhumisele, kuulutas mitte ainult välja, vaid viis ka ellu sotsialismi, rahu, rahvaste võrd-õiguslikkuse ja sõpruse ideed.»¹

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon oli kapitalistliku maailmasüsteemi arengu paratamatu tulemus. Tehnika ja suurtootmise kiire arenemine põhjustas töötotlikkuse ja tööintensiivsuse tohutut tõusu, kapitali akumulatsiooni ja orgaanilise struktuuri kasvu, kapitalistlike monopolide ülevõimu, finantsoligarhia kasumite kasvu ning töörahva absoluutse ja relatiivse vaesumise suurenemist, luues seega majanduslikud ja poliitilised eeldused kapitalismi asendamiseks sotsialismiga. Sotsialistlik revolutsioon toimus just seepärast meie kodumaal, et tsaari-Venemaa ja Veebruarirevolutsiooni-järgne Venemaa oli imperialismi nõrgem lüli ja kõigi tema vastuolude sõmpunkt. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon oli suurim pöördepunkt Nõukogude Liidu rahvaste ajaloos, avaldades ühtlasi otsustavat mõju kogu maailma ajaloo käigule. Oktoobrirevolutsioon oli sotsialistliku maailmarevolutsiooni algus. «Oktoobrirevolutsioonis nägid kõik rahvad innustavat eeskuju, tema poolt loodud korras aga selle tuleviku näidiseeskuju, mille poole püüab kõigi maade töörahvas.»² Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tulemusel lõhenes maailm kaheks süsteemiks — sotsialistlikuks ja kapitalistlikuks.

Venemaa tööliklassi võidu ning ülemaailmse kapitalismi lõpliku hävinemise vahel asub terve ajalooline periood, mis kestab aastakümneid. See ongi kapitalismi üldkriisi periood. Kapitalismi üldkriis on kapitalismi krahhi ning sotsialismi tekkimise, arenemise ja õitsengu ajajärk. Tema aluseks on kapitalistliku majandussüsteemi järjest tugevnev lagunemine ja kapitalismist väljalangenud maade üha kasvav majanduslik võimsus. Seda ajajärku iseloomustavad sõjad ja revolutsioonid, samuti ka kooseksisteerimine, s. o. rahuaegne võistlus ja võitlus

¹ Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni neljakümneandaks aastapäevaks (1917—1957). NLKP Keskkomitee Propaganda- ja Agitatsiooniosakonna ning NLKP Keskkomitee Marksismi-Leninismi Instituudi teesid. Tallinn, 1957, lk. 4.

² Sealsamas, lk. 52.

ühelt poolt parasiitliku, roiskuva ja sureva kapitalismi ning teiselt poolt kiiresti areneva ja tugevneva sotsialismi vahel.

Kapitalismi üldkriis on kapitalismi maailmasüsteemi igakülgne, üldine kriis, mis hõlmab kõiki kapitalistliku ühiskonna külgi, nii majandust ja poliitikat kui ka ideoloogiat ja kultuuri.

Kapitalismi üldkriisi ei tohi ära segada ületootmise majanduskriisiga. Kapitalismi üldkriis ei ole ajutine ega perioodiliselt korduv nähtus, vaid on kapitalismi alaline seisund imperialismi staadiumi lõpp-etapil, on kapitalistliku tootmisviisi revolutsioonilise hävitamise ajajärk.

Kapitalismi üldkriisi teooria põhijooned töötas välja V. I. Lenin. Seda teooriat arendas edasi NLKP XX kongress.

Kapitalismi üldkriisi süvenemine toimub imperialismi ajastu kapitalismi majandusseaduste alusel, nimelt imperialismi ajastu kapitalismi põhilise majandusseaduse, imperialismi ajastu kapitalismi majandusliku ja poliitilise arenemise ebaühtluse seaduse ja teiste alusel. Nende seaduste toime põhjustab paratamatult kõigi kapitalismi vastuolude teravnemist, imperialismi jõudude nõrgenemist ja kapitalismi lõplikku hävitamist kogu maailmas.

Niisiis moodustab kapitalismi üldkriisi olemuse kapitalistliku maailmasüsteemi revolutsioonilise hukkumise ning uue, sotsialistliku maailmasüsteemi tugevnemise ja täieliku võidu maailma-ajalooline protsess.

Kapitalismi üldkriisi põhijooned kujunesid juba tema esimesel etapil. Milles nad siis seisavad? Kapitalismi üldkriisi peamine põhijoon seisab selles, et Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidu tagajärjel lõhenes maailm kaheks vastandlikuks süsteemiks — kasvavaks ja õitsvaks sotsialismiks ning parasiitlikuks, roiskuvaks ja surevaks kapitalismiks. See lõhenemine, samuti kahe süsteemi kooseksisteerimine, nendevaheline võistlus ja võitlus on kapitalismi üldkriisi kõige olulisem põhijoon ja moodustab Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist alates kogu inimkonna ajaloo põhilise sisu. Nõukogude Liidu tekkimine ja tema määratu suur revolutsioneeriv mõju kogu progressiivsele inimkonnale kutsus esile kapitalismi jõudude nõrgenemise ja põhjalikud muutused klassivõitluse tingimustes. Sotsialismi edukas

ülesehitamine Nõukogude Liidus on innustavaks eeskujuks kapitalistlike maade töötajatele ning asumaade ja sõltuvate riikide rõhutatud rahvastele.

Juba oma arenemise ja õitsenguga, oma suurte eelistelega kapitalistliku süsteemiga võrreldes näitab sotsialistlik süsteem, et kapitalism on määratud hukkamisele ja et tema revolutsiooniline hävitamine on paratamatu.

Selle teesi, mille järgi on võimalik kahe süsteemi koos eksisteerimine pikema perioodi kestel, töötas välja V. I. Lenin. NLKP XX kongress arendas seda leninlikku teesi edasi vastavalt uutele tingimustele, mis kujunesid pärast Teist maailmasõda.

Kapitalistliku ja sotsialistliku maailmasüsteemi vahelised suhted arenevad kapitalismi üldkriisi perioodil kahe vastandliku tendentsi võitluse tähe all. Esimene on imperialismi sõjalise agressiooni tendents, teine — kapitalistlike ja sotsialistlike maade vahel rahu säilitamise tendents.

Esimese tendentsi väljendajaks on eeskätt monopolistliku kodanluse kõige agressiivsemad ringkonnad, eriti aga sõjalis-tööstuslikud monopolid, mis saavad suurimaid kasumeid sõjast ja selle ettevalmistamisest. Teine tendents on tingitud sellest, et kapitalismimaade majanduslik olukord nõuab objektiivselt süstemaatiliste kaubanduslike ja majanduslike suhete arendamist sotsialismimaadega. Selle teise tendentsi väljendajaks on tavaliselt need kodanluse ringkonnad, kes on huvitatud tsiviiltoodangu väljaveo suurendamisest. Sotsialismimaadega kaubanduslike ja muude suhete arendamise vajadust peab tihtipeale arvestama ka monopolistlik kodanlus tervikuna. Pealegi tekitab kapitalistlike riikide sõda sotsialismimaade vastu imperialistides suurt hirmu. Mispärast? Sellepärast, et see sõda ei sea ainult küsimust ühtede imperialistlike gruppide võidust teiste imperialistlike gruppide üle, vaid peab kindlasti üles seadma kapitalismi enda olemasolu küsimuse.

Nõukogude Liit ja teised sotsialismimaad teostavad järjekindlalt kapitalismi ja sotsialismi rahuliku koosseksisteerimise poliitikat. Imperialismi ajastu kapitalismi majandusliku ja poliitilise arenemise ebaühtluse seaduse toime tõttu on kahe süsteemi koosseksisteerimine pikema aja kestel paratamatu. Tuleb märkida, et kahe vastandliku

süsteemi kooseksisteerimine ei tähenda sugugi lepitust kapitalismiga või kapitalismi jäädvustamist. Kooseksisteerimine on kahe süsteemi vahelise võistluse ja võitluse vorm.

Tuleb silmas pidada, et ei saa olla rahulikku kooseksisteerimist, kompromissi ideoloogilistes ja programmilistes küsimustes. Ei ole võimalik lepitada kodanlikku ideoloogiat sotsialistliku ideoloogiaga. Mispärast? Sellepärast, et sotsialistlik ideoloogia väljendab ühiskonna progressiivse arengu, s. o. kommunismi ülesehitamise huvisid, kodanlik ideoloogia aga reaktsiooniliste klasside püüdeid iga hinna eest säilitada kapitalistliku ekspluateerimise süsteemi. Sotsialistlik ja kodanlik ideoloogia on lepitamatud, nende vahel toimub äge võitlus. See on pidev lepitamatu ideoloogiline võitlus sotsialismi jõudude ja imperiaalsi jõudude vahel. Kahe süsteemi rahulikuks majanduslikuks kooseksisteerimiseks ei ole vajagi kodanliku ja sotsialistliku ideoloogia lepitamist.

Antagonistlikud vastuolud sotsialistliku ja kapitalistliku süsteemi vahel kutsuvad paratamatult esile ka poliitilise, diplomaatilise ja majandusliku võitluse. Majanduslikult aga ei saa ükski riik, olgu see sotsialistlik või kapitalistlik, normaalselt areneda ilma laialdaste majanduslike sidemeteta teiste maadega. Ükski riik ei saa normaalselt toota ja elada ilma mitmekülgsete ekspordi- ja impordisuheteta. Rahvusvaheliste majanduslike suhete ja sidemete arendamine on objektiivselt vajalik, sest seda nõuavad tootmise arendamise huvid ja rahvusvaheline tööjaotus. Sotsialistlikud riigid on huvitatud majanduslikust koostööst kapitalistlike maadega ka sellepärast, et see soodustab rahu säilitamist ning moodustab sotsialistliku tootmise kiiremaks arendamiseks vajalike ressursside lisallika. Kuid ka kapitalistlikud maad on huvitatud majanduslike sidemete ja suhete arendamisest sotsialismileeri riikidega, sest kapitalistliku ekspluateerimise sfääri ahennemisega kitsenevad ka kapitalistliku maailmaturu piirid, vähenevad kapitalistlike maade tooraineressursid ning teravneb võitlus kapitalistlike maade vahel tooraineallikate ja turgude pärast.

Sotsialistliku ja kapitalistliku süsteemi vahel on antagonistlik vastuolu, mis laheneb ainult kapitalismi kui ühiskondliku korra kaotamisega ja sotsialismi täieliku võiduga kogu maailmas. Sellest ei järeldu aga sugugi, et

nende vahel peavad tingimata toimuma lakkamatud sõjad. Sotsialistlikud riigid ja rahvad on rahuliku kooseksisteerimise poolt, nad tahavad rahulikult võistelda kapitalistlike maadega majanduse, tehnika, teaduse, kirjanduse, kunsti jne. alal.

Selles rahulikus võistluses võidab kommunism, sest objektiivsete majandusseaduste toime tõttu on sotsialistlikul tootmisviisil kapitalismiga võrreldes otsustavad eelised. Kapitalistlike maade töörahvas, veendudes sotsialismi suurtes eelistes ja paremuses, alustab varem või hiljem võitlust kapitalismi kukutamise ja sotsialismi ülesehitamise eest. Seepärast on kapitalismi krahh ja sotsialismi täielik võit ka ilma sõjata paratamatu.

Kapitalismi üldkriisi teiseks põhijooneks, selle koostisosaks on imperialismi koloniaalsüsteemi kriis, mis seisab metropolide ja asumaade vaheliste vastuolude järsus teravnemises, asumaade ja sõltuvate riikide rahvaste rahvusliku vabadusvõitluse intensiivistumises. Esimese maailmasõja ajal tekkisid avaramad võimalused tööstuse kasvuks asumaades ja sõltuvates riikides. Seal hakkas kiiremini arenema kapitalism, kujunes oma proletariaat ja rahvuslik intelligents. Need maad hakkasid maailmaturul vanade kapitalistlike maadega konkureerima. See teravdas võitlust imperialistide vahel müügiturgude pärast.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit pani aluse imperialismi koloniaalsüsteemi kriisile. Ärkas rõhutatud rahvaste rahvuslik iseteadvus ja intensiivistus rahvuslik vabadusvõitlus. Asumaad muutusid imperialismi reservist proletaarse revolutsiooni reserviks. Algas imperialismivastaste revolutsioonide ajajärk.

Oktoobrirevolutsiooni otsesel mõjul puhkes koloniaalmaailmas lõkkele rahvusliku vabadusvõitluse leek. Rahva ülestõusud toimusid Indo-Hiinas, Filipiinidel, Koreas, Süürias, Marokos, Afganistanis, Indias. Massiline vabadusvõitlus arenes aastail 1919—1922 Indias. 1919. aastal algas Hiinas imperialismivastane liikumine, mis aastail 1925—1927 omandas tõelise rahvusliku vabadusvõitluse iseloomu. 1921. aastal toimus võidukas rahvarevolutsioon Mongoolias.

Rahvaste võimsa vabadusliikumise mõjul olid imperialistid sunnitud järeleandmisi tegema. 1919. aastal ei saanud Inglismaa Afganistani riiklikku iseseisvust tunnus-

tamata jätta. Samuti oli ta 1921. aastal sunnitud tunnustama Iraaki ja 1922. aastal Egiptuse sõltumatust, kuigi see sõltumatus oli kuni Teise maailmasõja lõpuni ainult formaalne. Mõlema maa territooriumile jäid Inglismaa relvastatud jõud, pealegi kontrollis ta nende maade poliitilist ja majanduslikku elu. Egiptus vabanes okupantidest alles pärast Teist maailmasõda.

Kapitalismi üldkriisi kolmandaks põhijooneks on järjest teravnev kapitalistlike turgude probleem, s. o. müügiturgude krooniline kitsus, ning sellest tingitud ettevõtete krooniline alakoormus ja krooniline massiline tööpuudus. Kohe pärast Esimest maailmasõda oli kapitalistlikel riikidel olemas paisunud tootmisaparaat. Suurte kasumite saamiseks rakendasid monopolid sõja-ajal üha rohkem tootmisvõimsusi, mis pärast sõda osutusid ülearusteks, sest töörahva hulkade ostujõud jäi maha kapitalistlike maade tootmisvõime kasvust. Kogu Esimese ja Teise maailmasõja vahelisel perioodil oli tähtsamate kapitalistlike riikide tööstus koormatud ainult kahe kolmandiku ulatuses tema tootmisvõimsusest. Seoses sellega muutus tööpuudus kapitalistlikes maades massiliseks ja alaliseks. Kapitalism ei ole enam suuteline olemasolevaid tootmisvõimsusi ja ühiskonna põhilist tootlikku jõudu — inimtööjõudu — täielikult kasutama.

Enne kapitalismi üldkriisi esinenud relatiivse ülerahvastuse kasv ei tekitanud kunagi absoluutset ülerahvastust, sest relatiivse ülerahvastuse kasvuga suurenes alati töötavate tööliste arv. Kapitalistlikus tööstuses töötavate tööliste arv vähenes ainult suhteliselt, s. o. tootmisse paigutatud kapitali suurusega võrreldes. See seaduspärasus toimib ka kapitalismi üldkriisi perioodil.

Kuid kapitalistlike turgude krooniline kitsus, kapitalistlike ettevõtete alakoormus, töötootlikkuse ja tööintensiivsuse tõus, majanduskriiside teravnemine ning kapitalistliku tööstuse toodangu juurdekasvu tempo aeglustumine põhjustasid seda, et mõnevõrra nõrgenes tendents tõmmata töölisel tootlikule tööle ja tugevnes tendents tõrjuda töölisel tootmisest välja. Selle tagajärjeks oli, et üksikute kapitalistlike maade mõnedes tootmisharudes vähenes teatud perioodil tootlikul tööle olevate tööliste arv mitte ainult relatiivselt, vaid ka absoluutselt. Nii näiteks töötas Ameerika Ühendriikide töötlevas tööstuses 1919. aastal 9 000 000 töolist, 1929. aastal aga 8 800 000.

Kodanlikus Eestis oli tööstustöölise arv 1929. aastal tunduvalt väiksem kui 1916. aastal.

Massilise kroonilise tööpuuduse kasv on üks tähtsamaid proletariaadi vaesumise tegureid kapitalismi üldkriisi ajal.

Töötute arv protsentides tööliste üldarvust

	1921. a. (kriis)	1922. a.	1924. a.	1929. a.	1932. a. (kriis)	1935. a.	1938. a. (kriis)
Ameerika Ühendriigid	27	22	16	11	48	36	37
Inglismaa	—	13	11	10	22	15	19
Saksamaa	—	9	19	9	30	12	—

Tööpuuduse läbi kannatavad mitte ainult täiesti töötud, vaid ka osaliselt töötud. Osaliselt töötute reservarmee on kapitalismi üldkriisi ajal samuti muutunud alaliseks ja krooniliseks. Osaliselt töötute arv on tohutult kasvanud eriti pärast Teist maailmasõda.

Tööpuudus võimaldab monopolistidel alandada töötavate tööliste palka. Ameerika Ühendriikides langes nominaalpalk Esimese ja Teise maailmasõja vahelisel ajal tsüklilist tsükli. Nii näiteks kõikus Ameerika Ühendriikides tööliste keskmine aastapalk 1920.—1928. aasta tsüklis 1483—1420 dollari piirides, 1929.—1937. aasta tsüklis aga 1424—1241 dollari piirides, s. o. vähenes 13 protsendi võrra.

Kapitalismi üldkriisi neljandaks põhijooneks on ületootmiskriiside süvenemine ja muutused kapitalistliku tootmise tsüklis. See väljendub kõigepealt selles, et kriiside vaheajad muutuvad lühemaks, kriisid ise aga üha kestvamaks, sügavamaks ja laostavamaks. Niisuguseks kriisiks oli 1929.—1933. aasta majanduskriis. Nii paiskasid kriisiaastad malmi toodangu poolest Ameerika Ühendriigid 26 aasta, Inglismaa 76 aasta ja Saksamaa 46 aasta võrra tagasi.

Sellele kriisile järgnes eriliiki depressioon, kapitalistliku tootmise tsüklilises langes välja tõusufaas. Kapitalismi

üldkriisi ajal esinevad majanduskriisid süvendavad omakorda kapitalismi üldkriisi. Aeglustub kapitalistlike maade majandusliku arenemise tempo. Kapitalismi üldkriisi ajal toimuvad pikaajalised agraarkriisid, mis omakorda põhjustavad alalise ja massilise tööpuuduse suurenemist.

Niisiis on kapitalismi üldkriisil järgmised põhijooned: maailma lõhenemine kaheks süsteemiks — sotsialistlikuks ja kapitalistlikuks; imperialismi koloniaalsüsteemi kriis; kapitalistlike turgude probleemi teravnemine, ettevõtete krooniline alakoormus ja krooniline massiline tööpuudus; ületootmiskriiside süvenemine ja muutused kapitalistliku tootmise tsükliks.

Kapitalismi üldkriisi areng jaguneb kahte etappi. Kapitalismi üldkriisi esimene etapp kestis Esimesest maailmasõjast, eriti Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist kuni Teise maailmasõjani. Kapitalismi üldkriisi esimese etapi kõige tähtsamaks iseloomujooneks oli sotsialistliku revolutsiooni võit ja sotsialismi ülesehitamine ühel maal — Nõukogude Liidus. Juba 1936. aastal jõudis Nõukogude Liit sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise lõpuleviimise ja sotsialismilt kommunismile järkjärgulise ülemineku ajajärku.

Kapitalismi üldkriisi esimene etapp tegi oma arengus läbi kolm perioodi.

Esimene periood kestis Esimesest maailmasõjast, eriti Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist kuni 1923. aastani. Kodanlikus Eestis lõppes see periood 1924. aasta 1. detsembri ülestõusuga. See oli sõdade ja revolutsioonide esimene laine, mis pani tugevasti kõikuma kapitalismi alustoad.

Pärast tööstuse teatud elavnemist puhkes 1920.—1921. aastal kapitalistlikes maades terav majanduskriis. Pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni toimusid paljudes maades revolutsioonid, revolutsioonilised ülestõusud ja kodusõjad. Nii puhkes 1918. aasta jaanuaris proletaarne revolutsioon Soomes. Samal ajal arenes Jaapanis võimas stiihiline revolutsiooniline liikumine, mis läks ajalukku «riisimässude» nimetuse all. 1918. aasta novembris kukutati poolfeodaalne monarhia Austrias ja Saksamaal. 1919. aasta märtsis toimus proletaarne revolutsioon Ungaris ja Koreas, 1919. aasta aprillis tekkis nõukogude vabariik Baieris. Aastail 1918—1919 taastati nõukogude vabariigid Eestis, Lätis ja Leedus. 1918. aastal võttis

Ameerika Ühendriikides streikidest osa 1 240 000 töolist, 1919. aastal aga juba 4 160 000 töolist. 1920. aasta septembris haarasid itaalia töölised vabrikud ja tehased enda kätte. 1921. aasta märtsis toimus eesrindlike tööliste ülestõus Saksamaal. 1923. aasta oktoobris puhkes Hamburgis revolutsiooniline ülestõus. Ühtaegu revolutsioonilise kriisiga Saksamaal jõudis revolutsiooniline liikumine oma haripunktile Bulgaarias, kus 1923. aasta septembris puhkes relvastatud ülestõus. 1924. aasta detsembris toimus revolutsiooniline ülestõus Eestis. Sel perioodil loodi paljudes maades kommunistlikud parteid. 1919. aasta märtsis loodi III, Kommunistlik Internatsionaal.

Seda perioodi iseloomustavad revolutsioonilised ülestõusud ja proletaarsed revolutsioonid, tootmise ja kaubakäibe langus, finantssüsteemis esinevad suured häired ning ennenägematu inflatsioon, rahvusvaheliste suhete halvamine ja kapitalistlikes riikides valitsev kaos. Sel perioodil purustati välismaine interventsioon Nõukogudemaal, kus tugevnes proletariaadi diktatuur ja algas majanduse kiire taastamine.

Teine periood algas 1924. aastal ja lõppes 1929. aastal. See oli kapitalismi ajutise, osalise ja ebakindla stabiliseerumise periood, revolutsiooni ajutise mõõna ning kodanluse olukorra teatud paranemise periood. Kapitalistlike riikide majanduses oli märgata sõjajärgset elavnemist ja tõusu. Arenesid kaubandus, finants- ja krediidsüsteemid ning rahvusvahelised majanduslikud suhted ja sidemed.

Kapitalistlike maade kodanlus saavutas kapitalismi ajutise, suhtelise ja ebakindla stabiliseerumise töölisklassi ja töötajate elutasemele kallalekippumise arvel, ekspluateerimise suurendamise, kapitalistliku ratsionaliseerimise juurutamise ja «higi väljapressimise» palgasüsteemide rakendamise arvel. Kõik see tõi endaga kaasa töö intensiivistamise, tööpäeva pikendamise ja reaalsalga alandamise.

Kapitalismi stabiliseerumise perioodil kasvas kiiresti lisaväärtuse norm. Nii näiteks moodustas lisaväärtuse norm Ameerika Ühendriikide töötlevas tööstuses 1923. aastal 118 protsenti, 1929. aastal aga 152 protsenti. Sel teel õnnestus kodanlusel niihästi töölisklassi ja talurahva kui ka asumaade rõhutatud rahvaste arvel oma olukorda ajutiselt parandada. Kapitalistliku tootmise tõusufaasile

avaldas sel perioodil mõju ettevõtete alakoormus ja massiline tööpuudus. Ühtlasi andsid Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsevad ringkonnad Saksamaale ja mõningatele teistele riikidele niinimetatud «stabiliseerimise» laene. Hakkas arenema Saksamaa sõjatööstus.

Kapitalismi suhteline ja ajutine stabiliseerumine valmistas ette eeldused uuele majanduskriisile.

Kuid ühtaegu arenes sel perioodil tormiliselt Nõukogude Liidu majandus, toimus nõukogude korra kindel ja pidev stabiliseerumine ning suurenes NSV Liidu poliitiline ja majanduslik võimsus.

Kolmas periood kestis 1929. aastast kuni Teise maailmasõjani. Sel perioodil tabas kapitalismi ajutist, osalist, ebakindlat stabiliseerumist krahh, toimusid oma sügavuse ja katastroofiliste tagajärgede poolest ennenägematud ületootmise majanduskriisid, süvenesid ja teravnesid kõik kapitalismi vastuolud. Sel perioodil valmisid kiiresti ka need põhjused, mis kutsusid esile Teise maailmasõja.

1929. aastal puhkes kõigist senistest majanduskriisidest kõige raskem, sügavam ja kestvam majanduskriis, mis vältas 1933. aastani. Nelja aasta jooksul vapustas ja laostas ta kõigi kapitalistlike maade majandust. Erilise jõuga väljendus see kriis Ameerika Ühendriikides.

Selle majanduskriisi seninägemata pikaajaline kestus seletub järgmiste asjaoludega:

See kriis haaras oma võimusesse eranditult kõik kapitalistlikud maad, mille tõttu oli võimatu ühtede riikide manööverdamine teiste riikide arvel. Kõige valusamini andis ta end tunda Ameerika Ühendriikides.

Tööstuskriis põimus läbi agraarkriisiga, mis hõlmas kõik agraar- ja poolagraarmaad. See süvendas omakorda tööstuskriisi.

Agraarkriis hõlmas kõik põllumajandusharud, sealhulgas ka loomakasvatuse, põhjustades nende degradatsiooni. See pikendas tööstuskriisi veelgi.

Tööstuses valitsevad monopolid püüdsid säilitada oma kaupade kõrgeid hindu, mis raskendas ja takistas kaubataavarade realiseerimist.

See majanduskriis puhkes kapitalismi üldkriisi tingimustes. Kapitalismil polnud enam seda kindlust ega jõudu, mis tal oli enne kapitalismi üldkriisi algust, sest

kodanlikus ühiskonnas eksisteerib ettevõtete krooniline alakoormus ja töötute arvukas armee.

Enne imperialismi ajastut vähenes tootmine majanduskriiside ajal maksimaalselt 10—15 protsendi võrra, kuid 1929.—1933. aasta majanduskriisi ajal vähenes tootmine kogu kapitalistlikus maailmas 44 protsendi võrra, üksikutes maades aga isegi rohkem. Kogu kapitalistliku maailma tööstus langes 1908.—1909. aasta tasemele. Töötute arv tähtsamates kapitalistlikes riikides suurenes 30—40 miljonini. Maailma kaubanduse kaubakäive vähenes ühe kolmandiku võrra. Kõigi kapitalistlike maade finantsolukord oli äärmiselt halb. Lõpetati välismaiste laenude ja liitlastevaheliste võlgade tasumine; süvenes võitlus välisurgude ja dumpingu rakendamise pärast. Ennenägematult palju hävitati valmiskaupu, toimus tootmisaparaadi lagunemine, lammutati vabrikuid, tehaseid ja kõrgahjusid, söe- ja maagikaevandused lasti vett täis. Ainuüksi Ameerika Ühendriikides hävitati 1933. aastal 25 protsenti kogu puuvilla külvipinnast, tapeti ja heideti jõkke 6 400 000 siga ja miljonid veised, põletati söe asemel ära suur hulk nisu ja maisi.

Majanduskriis oli kapitalistlikes maades 1932. aastal kõige sügavam, NSV Liidus aga täideti sel ajal esimene viie aasta plaan ennetähtaegselt. Märksa kasvas Nõukogude Liidus tööstuslik tootmine. Sotsialism võitis kõigis meie kodumaa rahvamajandusharudes. Jäädavalt kaotati tööpuudus. Sotsialismi eelised kapitalismiga võrreldes tulid sel perioodil eriti kujukalt esile.

Suurim languse periood esines kapitalistlikus tööstuses 1932. aastal. Pärast 1933. aastat läks kriis üle eriliiki depressioonifaasi. Sellele järgnes 1935. aastal teatud lühiajaline elavnemine, mis ei kujunenud tõusufaasiks, sest põhikapitali ei uuendatud ega laiendatud. Kapitalismi üldkriisi tingimustes ei olnud seda võimalik teha ettevõtete pikaajalise kroonilise alakoormuse ja kroonilise tööpuuduse tõttu. Tööstusliku tootmise kasvu võimalused olid piiratud ka sellega, et agraarkriis kestis edasi ka siis, kui tööstus oli juba läbi teinud kriisi madalaima punkti. 1936. aastaks jõudis kapitalistlik tööstus 1928. aasta tasemele. Seejärel algas uus majanduskriis, ilma et sellele oleks eelnenud tõusufaas. Selliselt toimus kapitalistliku tsükli deformeerumine.

Kapitalismil õnnestus väljuda kriisist tööliklassi tohtu

vaesumise arvel, eksploateerimise suurendamise ja talupoegade edasise laostumise arvel. Reas maades valmis revolutsiooniline kriis.

Niisuguses olukorras algas 1937. aasta teisel poolel uus, kolmas majanduskriis pärast Esimest maailmasõda. See puhkes kõigepealt Ameerika Ühendriikides ning hiljem Inglismaal, Prantsusmaal ja reas teistes kapitalistlikes riikides. See kriis ei hõlmanud aga Jaapanit, Saksamaad ega Itaaliat, kes olid oma majanduse sõjarööbastele üle viinud.

Erinevalt eelmisest kriisist ei hõlmanud 1937. aasta kriis kogu kapitalistliku maailma majandust, vaid peamiselt neid maid, kes ei olnud oma majandust sõjarööbastele üle viinud. Ei ole kahtlust selles, et kui poleks valla päästetud uut maailmasõda, siis oleks kriis haaranud ka Jaapanit, Saksamaad ja Itaaliat, sest kapitalismi tingimustes toimub sõjatööstuse arendamine rahvahulkade arvel ning põhjustab seega nende ostuvõime edasist vähenemist. See aga oleks paratamatult esile kutsunud majanduskriisi ka Saksamaal, Jaapanis ja Itaalias.

Sel ajal, kui kapitalistlikes maades puhkes 1937. aastal majanduskriis, ületas Nõukogudemaa tunduvalt teise viie aasta plaani. Uue jõuga tulid esile sotsialistliku süsteemi eelised kapitalismiga võrreldes. Sellest annab kujukalt tunnistust alljärgnev tabel:

**Tööstustoodangu maht NSV Liidus ja kapitalismimaades
protsentides 1929. aasta suhtes
(1929. a. = 100%)**

	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
NSV Liit	168,3	177,5	211,7	260,0	334,2	371,7	415,0
Kapitalistlikud riigid	63,8	71,9	77,7	86,0	96,4	103,7	93,0

Teise viie aasta plaani täitmise tulemusena viidi Nõukogude Liidus lõpule tööstuse ja põllumajanduse tehniline rekonstrueerimine uue tehnika alusel, likvideeriti eksplua-

teerivate klasside riismed ja ehitati üles sotsialistlik ühiskond. Nõukogude rahvas asus kommunistliku partei juhtimisel ellu viima kolmandat viie aasta plaani.

Niisugused muutused kapitalistlikus tsükliis, mis esinesid kapitalismi üldkriisi esimese etapi kestel, kajastavad kapitalistliku majanduse edasist roiskumist.

See uus majanduskriis ja kapitalismi vastuolude teravnemine põhjustasid maailma, mõjusfääride ja asumaade uut ümberjagamist sõja teel. Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa reaktioonilised valitsevad ringkonnad püüdsid suunata fašistliku Saksamaa agressiooni NSV Liidu vastu. Saksamaa, Itaalia ja Jaapan klopsisid kokku oma agressiivse bloki ning päästsid valla Teise maailmasõja, mis toimus aastail 1939—1945.

*

Kapitalismi üldkriisi esimese etapi algul tekkis Eesti kodanlik vabariik, mille tekkimine seletub kapitalismi üldkriisi, sõdade ja proletaarsete revolutsioonide ajastu tingimustega. Kodanliku Eesti eksisteerimine aastail 1920—1940 on kapitalismi üldkriisi nähtus Eesti spetsiifilistes tingimustes. Ainult sellest seisukohast lähtudes on võimalik aru saada selle riigi majanduslikus, poliitilises ja ideoloogilises elus toimunud protsessidest. Kodanliku Eesti majanduses esinesid kapitalismi üldkriisi esimesel etapil kolm perioodi.

Lähtudes rahvaste enesemääramise õiguse printsiibist, tunnustas Vene Sotsialistlik Föderatiivne Nõukogude Vabariik Tartu rahulepingu sõlmimisega 1920. aasta veebruaris kodanlikku Eestit kui riiki. Alles pärast seda tunnustasid teda kapitalistlike riikide valitsused, kelle huvisid kodanlik Eesti oma tekkimisest peale ustavalt ja kindlalt teenis.

Kodanliku diktatuuri kehtestamine ja Eesti majanduse kunstlik ärarebimine Nõukogude Venemaa rahvamajanduse küljest põhjustasid Eesti majandusele ja eesti töörahvale raskeid tagajärgi.

Eesti tööstus ja põllumajandus kaotasid ajalooliselt kujunenud laialdase müügitoru ja tooraineallikad ning olid sunnitud välismaaga konkureerima. Selle tõttu sat-

tusid eeskätt metalli- ja tekstiilitööstuse suurettevõtted, mis polnud selleks kohanenud, väga raskesse olukorda. Seoses sellega demonteeriti ja müüdi vanametallina välismaale Tallinna kolme suure laevatehase — «Vene-Balti laevatehase», «Beckeri» laevatehase ja Peetri Laevatehase seadmed ja masinad; hävitati täielikult vaguni-ehitustehas «Dvigatel», Mayeri keemiatehas ja teised. Sellised masinaehitustehased, nagu «Franz Krull» ja «Ilmarine», töötasid tohutu alakoormusega; nende toodang vähenes kümnekordselt. Aseris likvideeriti suur tsemenditehas ning Narvas tuletikuvabrik ja malmivabrik. Kuulsas Narva Kreenholmi Manufaktuuris vähenes tööliste arv 11 000-lt 2000-le. Kui 1913. aastal töötas kodanliku Eesti tööstuses umbes 60 000 töölise, siis 1938. aastal ainult 45 300. Kodanlikus Eestis esines ettevõtete suur krooniline alakoormus. Nii näiteks moodustas 1935. aastal funktsioneerivate ja osaliselt funktsioneerivate ettevõtete arv 4645, kuna tegevuseta seisid 653 ettevõtet.

Leningradi turu kaotamise ja kapitalistliku maailma agrarkriisi tagajärjel sattus kodanliku Eesti põllumajandus paratamatult kroonilise agrarkriisi olukorda. Kodanliku Eesti töötav talurahvas püüdis küll toota rohkem põllumajandussaadusi, kuid neid saadusi oli ta sunnitud müüma üha madalamate hindadega.

Lääne-Euroopa imperialistlike riikide huvides ei olnud Eesti rasketööstuse arendamine. Just vastupidi, need riigid olid huvitatud sellest, et saada Eestist odavaid toor- ja toiduaineid ning poolfabrikaate. Imperialistlike riikide huvides aga oli müüa Eestile monopoolselt kõrgete hindadega tööstuskaupu ja põllutöömehi.

Kapitalismi üldkriisi ajal toimus kodanliku Eesti majanduses kapitali kontsentratsioon ja tsentralisatsioon. Tekkisid uued monopolid (tubakavabrikute sündikaat, õlle- ja vabrikute sündikaat, «Kreenbalt» jt.), paljud väikeettevõtted aga sattusid pankrotti. Ühiskonna ühel poolusel toimus suurkodanluse ladviku ja hallparunite rikastumine, teisel poolusel linna ja küla töörahva vaesumine. Tööstustoodangu vähenemine tõi endaga kaasa tööpuuduse suurenemise ja palga langemise.

Nagu teisteski kapitalistlikes maades, nii kasvas ka kodanlikus Eestis alaline krooniline töötute armee. Tööliste palk kodanlikus Eestis oli üks madalamaid Euroopas.

Tööintensiivsuse tõus tekitas raskeid tööõnnetusi. Vabrikantidel olid politsei- ning osalt isegi kohtunikuõigused tööliste suhtes. Valitses tsaariaegne trahvide süsteem. Tööpäeva pikkus oli tegelikult 9 tundi ja rohkem. Valitsev kodanlus ei julgenud ametlikult tühistada Oktoobrirevolutsiooniga Eestis kehtestatud 8-tunnilist tööpäeva, tegelikult aga ei pidanud paljud tööstusettevõtted 8-tunnilisest tööpäevast kinni. Suurenes tööliste ekspluateerimine. Lisaväärtuse norm moodustas kodanliku Eesti suurtööstuses 1922. aastal 168 protsenti, 1936. aastal aga 200 protsenti.

Eesti tähtsamad loodusvarad, nagu põlevkivi, fosforiit, turvas, hüdroenergia, ei leidnud kodanliku režiimi ajal küllaldast kasutamist. Fašistlikule Saksamaale vajalike õlide ja bensiini tootmise eesmärgil arenes põlevkivitööstus. Odava tööjõu olemasolu tingis põlevkivitööstuse tehnilist mahajäämust. Töö oli põlevkivikaevandustes väga raske ja toimus ebatervislikes tingimustes. Mõningal määral kasvas ka turbatööstus, vineeri- ja mööblitööstus, paberi- ja tselluloositööstus ning toiduainetetööstus.

Sellest järeldub, et kapitalismi üldise roiskumise tendentsi kõrval esines kodanlikus Eestis üksikute tööstusharude suhteliselt kiire arenemise tendents. Selliselt avaldus kodanlikus Eestis imperialismi ajastu kapitalismi majandusliku ja poliitilise arenemise ebaühtluse seaduse toime.

Väliskapital, mis mitmesuguste kanalite kaudu kodanlikku Eestisse tungis, haaras enese kätte rea tähtsaid tugi-punkte Eesti rahvamajanduses. 150 suurest ettevõttest kuulus 1938. aastal 77 ettevõtet välismaisele kodanlusele ning ainult 73 ettevõtet — ja needki mitte täielikult — kohalikule kodanlusele.

Kodanlik Eesti muutus kapitalistlike suurriikide agraar- ja tooraineripatsiks ning Nõukogude Liidule kallaletungimise platsdarmiks. Kodanlikus Eestis kehtestati suurtööstuse poolfašistlik ja hiljem fašistlik diktatuur. Kodanliku Eesti valitsus oli majanduslikult säärases olukorras, et ta oli alati valmis oma maa majandust allutama ükskõik millise imperialistliku riigi huvidele. Kahekümnendail aastail olid sellisteks imperialistlikeks riikideks Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid, hiljem aga fašistlik Saksamaa.

Ideoloogia ja kultuuri alal valitsesid Eestis kodanliku

diktatuuri perioodil kodanlik natsionalism, marurahvuslus ja usupimedus.

Valitseva reaktsioonilise ideoloogia ja kultuuri kõrval levis üha enam proletaarne, marksistlik-leninlik ideoloogia ning arenes eesti töörahva progressiivne kultuur, s. o. need demokraatliku ja sotsialistliku kultuuri sugemed, mis alati eksisteerivad kodanlike rahvuste kultuuris.

Eesti kodanliku vabariigi tekkimist ja eksisteerimist ei tinginud eesti rahva rahvuslikud huvid. Vastupidi, see riik oli kõigepealt eesti natsionalistliku kodanluse huvide, samuti ka ameerika, inglise ja saksa monopolistide huvide kaitsmise aparaat. Eesti kodanlik vabariik oli eesti töörahvale lõpmatult vaenulik ja tekitas talle suurt kahju. See vabariik hoidis eesti töörahva hulki kakskümmend aastat kodanliku «iseseisvuse» ikke all, kodanluse diktatuuri all.

Eesti töörahva ja Eestimaa Kommunistliku Partei juht V. Kingissepp iseloomustas Eesti kodanlikku vabariiki väga tabavalt: «Eesti iseseisev demokraatlik vabariik» on härrasriik. Temas valitseb suurkananluse ülemjuhatus all kodanlik diktatuur. Kodanliku diktatuuri poliitiliseks sisuks on ühelt poolt — vägivald ja terror töörahva vastu ja kõikide poliitiliste vabaduste ärakaotamine tööliklassi kohta, teiselt poolt aga — piiramatud poliitilised vabadused kodanluses sellesama vägivald ja terrori teostamiseks. Kodanliku diktatuuri majanduslikuks sisuks on: 1) kapitalistliku eraomanduse — kurnamisabinõude puutumatus üleüldse; 2) kurnamisabinõude kiskumine võõrast rahvusest kurnajate käest eesti soost kurnajate kätte; 3) piiramatu kurnamisvabadus. Niihästi poliitiliselt kui ka majanduslikult on kodanlik klassidiktatuur Eesti töörahvale — lindpriius.»¹

1940. aasta juunis-juulis hävitas eesti töörahvas roiskuva, kodanlikest suurriikidest sõltuva Eesti kodanliku vabariigi ning lõi Nõukogude Liidu rahvaste vennalikus ja sõbralikus peres tõeliselt iseseisva, vaba ja õitsva Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi. Nüüd oli tõepoolest

¹ V. Kingissepp, Iseseisvuse ikke all. Tallinn, 1953, lk. 187.

saabunud aeg, mida eesti rahvas oma suurteoses «Kalevi-
poeg» järgmiselt ette nägi:

«Aga ükskord algab aega,
Kus kõik piirud kahel otsal
Lausa löövad lõkendama;
Lausa tuleleeki lõikab
Käe kaljukammitasasta —
Küll siis Kalev jõuab koju
Oma lastel' õnne tooma,
Eesti põlve uueks looma.»

II. KAPITALISMI ÜLDKRIISI SÜVENEMINE PÄRAST TEIST MAAILMASÕDA

Teine maailmasõda oli õiglane sõda, vabadussõda Nõukogude Liidu ja teiste fašistliku okupatsiooni ja orjastamise ohvriks langenud maade poolt. Saksamaa ja tema liitlaste poolt oli aga see vallutus- ja röövsõda. Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa monopolide taotluste seisukohalt oli see ka imperialistlik sõda.

Pärast Teist maailmasõda toimus kapitalistlikus maailmas vastuolude edasine teravnemine. See sõda süvendas veelgi kapitalistliku ühiskonna klasside antagonismi ja kõigutas tema stabiilsust. Juba Teise maailmasõja algul langes kapitalistlikust süsteemist rahulikul teel välja Eesti ja rida teisi riike, kes astusid Nõukogude Liidu koosseisu. Nõukogude Liidu võidu tulemusena Suures Isamaasõjas muutus järsult jõudude vahetõde sotsialistliku ja kapitalistliku süsteemi vahel sotsialismi kasuks. Kapitalistlikust süsteemist langesid välja: Poola, Bulgaaria, Rumeenia, Tšehhoslovakkia, Ungari, Albaania, Jugoslaavia, Ida-Saksamaa, Hiina, Põhja-Korea, Põhja-Vietnam. Kõik need maad kujunesid rahvademokraatlikeks vabariikideks, kes asusid sotsialismi teele. Neis maades toimunud sotsialistliku revolutsiooni võit oli kõige tähtsam sündmus maailma ajaloos pärast Oktoobrirevolutsiooni. Algas kapitalismi üldkriisi teine etapp.

1. Kahe leeri kujunemine rahvusvahelisel areenil.

Kahe maailmasüsteemi majanduslik võistlus

Sotsialismi muutumine maailmasüsteemiks on meie ajastu peamiseks iseloomujooneks. Sotsialistlik maailmasüsteem hõlmab 13 riiki 970 000 000 inimesega ja ulatub Elbe jõest Kollase mereni. Uueks nähtuseks maailma aja-

loos on kahe leeri, kahe vastandliku maailmasüsteemi — kapitalistliku ja sotsialistliku — koosseksisteerimine. Mõlemad arenevad erinevate seaduste järgi ja vastandlikus suunas.

Sotsialismimaade ja kapitalismimaade elanike arvu ja territooriumi iseloomustavad 1955. aasta andmed:

Sotsialismimaade ja kapitalismimaade rahvastik ja territoorium

Maade grupid	Rahvastik		Territoorium	
	miljonites	protsentides inimeste üldarvust	tuhandetes ruutkilomeetrites	protsentides üldpindalast
1. Sotsialismimaad	937	35,3	35 383	26,2
2. Kapitalismimaad	1718	64,7	99 917	73,8
Sealhulgas:				
a) Maad, kes imperialismist lahku löid ja iseseisvale arenemisteele asusid	761	28,7	13 376	9,9
b) Kapitalistlikud suurriigid	452	17,0	9 543	7,1
c) Asumaad ja sõltuvad riigid	164	6,18	27 851	20,58
d) Muud maad	341	12,82	49 147	36,28
K o k k u	2 655	100	135 300	100

Nagu tabelist nähtub, kaotas kapitalism rahvademokraatia võidu tulemusena Kesk- ja Kagu-Euroopas suure territooriumi ja tohutud inimressursid. Aasias elab umbes 1,5 miljardit inimest. Sotsialismi teele asunud maade elanike arv moodustab sellest 626 miljonit inimest, s. o. 42 protsenti Aasia rahvastiku üldarvust. Määratu suured on imperialismi kaotused seoses rahvarevolutsiooni võiduga Hiinas. Kogu maailma rahvad näevad, et kapitalistlik maailmasüsteem laguneb, et kapitalism on oma aja ära elanud, et teda asendab progressiivne ühiskondlik kord — sotsialism.

Mida kujutab endast maailmamajanduse süsteem, milised on tema erinevused?

Maailmamajanduse süsteem kujutab endast maailma maade suure osa kindlat ühiskondlikku tootmisviisi. Maailmamajanduse süsteemis esinevad niisugused vastastikused suhted, mille seaduspärasused on tingitud antud tootmisviisist. Sotsialismi maailmamajanduse süsteem tekkis selle tagajärjel, et rida Euroopa ja Aasia maid asus sotsialistlikule arenemisteele ja et sotsialistlike maade vahel kujunesid koostöö ja vastastikuse abistamise suhted. Kaks vastandlikku maailmamajanduse süsteemi — sotsialistlik ja kapitalistlik — kehastavad majandusliku arengu kaht vastandlikku joont ja rahvusvahelise poliitika kaht vastandlikku kurssi. Sotsialistlike maade vastastikused suhted määrab ära sotsialismi põhiline majandusseadus. Need uut tüüpi rahvusvahelised suhted baseeruvad proletaarsel internatsionalismil, mis on orgaaniliselt seotud sotsialistliku patriotismiga.

Sotsialistliku maailmasüsteemi ajalooliseks ülesandeks on kindlustada kõigile sotsialistlikele maadele rahvusvahelises ulatuses kõige soodsamad tingimused sotsialismi ja kommunismi ülesehitamiseks. Sotsialismimaade vahelised vastastikused suhted on rajatud täieliku võrdõiguslikkuse alusele, territoriaalse tervikluse ning riikliku sõltumatuse ja suveräänsuse austamise, samuti üksteise siseasjadesse mittevahelesegamise alusele. Rahvusvahelise sotsialistliku ühiskondliku tööjaotuse baasil kindlustuvad üha rohkem koostöö ja vennaliku vastastikuse abistamise suhted sotsialistlike maade vahel. Selles koostöös ja vastastikusel abis leiab tegeliku väljenduse sotsialistliku internatsionalismi põhimõte.

Sotsialistlike maade maailmasüsteemi tekkimine õõnestas kapitalistlikku maailmasüsteemi tunduvalt. Sotsialistliku maailmasüsteemi edasiarenemise tulemusena aga hävineb järk-järgult kapitalistlik maailmasüsteem.

Märksa on suurenenud sotsialismimaade territoorium. Kui enne Teist maailmasõda moodustas sotsialismimaade territoorium 17 protsenti kogu maakera territooriumist, siis praegu kuulub sotsialistlikele maadele 26,2 protsenti kogu maakera territooriumist. Sealjuures kuulub Euroopas sotsialistlike maade maailmasüsteemile 55 protsenti territooriumist.

On kasvanud sotsialismimaade inim-

ressursid. 1939. aastal elas sotsialismimaal 9 protsenti maakera rahvastikust, praegu aga elab sotsialistlikes riikides 35,3 protsenti kogu maakera rahvastikust. 1956. aastal moodustas maakera rahvastik 2 725 000 000 inimest, neist elas sotsialistlikes riikides 970 000 000 inimest.

Tohutult on kasvanud sotsialismimaade tooraineressursid. Näitena võib võtta Hiina Rahvavabariigi, mis on neljandal kohal maailmas läbiuuritud söevarude poolest ja esikohal volframivarude ja -kaevandamise poolest (Hiinas kaevandatakse 70 protsenti kogu maailma volframist).

Märgatavalt on suurenenud sotsialistlike maade maailmasüsteemi toodang. 1939. aastal moodustas sotsialismimaa toodang umbes 10 protsenti maailma tööstustoodangust, praegu aga moodustab sotsialistliku maailmamajanduse süsteemi toodang 33 protsenti maailma tööstustoodangust. Sotsialistliku maailmasüsteemi riigid annavad üle 37 protsenti kogu maailma söetoodangust, ligi ühe neljandiku kogu malmi- ja terasetoodangust, ligi ühe kolmandiku puuvilla- toodangust ning umbes 40 protsenti teraviljatoodangust.

Selle tagajärjel on ahenenud imperialistlikest riikidest väljaveetavate kapitalide rakendamise sfäär. Ainuüksi Hiina majandusse oli 1945. aastal paigutatud väliskapitale 9,8 miljardi dollari ulatuses. See moodustas tol ajal 40 protsenti kõigist Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa välismaistest kapitalimahutustest kokku. Kapitali väljaveo sfääride ahenemisega kaotasid imperialistlikud monopolid palju tähtsaid kasumiallikaid.

On kitsenenud kapitalistliku maailmaturu piirid, kusjuures selle turu absoluutne maht ei vähenenud, vaid isegi suurenes. Enne Teist maailmasõda oli olemas ühtne maailmaturg, kus valitsesid kapitalistliku väliskaubanduse seadused. Ainsa sotsialismimaana võis Nõukogude Liit tol ajal koos sotsialismile areneva Mongoolia Rahvavabariigiga kaubelda ainult kapitalistlike riikidega. Sotsialistlike maade maailmasüsteemi tekkinisega aga kujunes sotsialistlik maailmaturg, mis seisab kapitalistliku maailmaturu vastas. Enne Teist maailmasõda oli praegu sotsialismileeri kuuluvate maade

väliskaubanduse osatähtsus kogu maailma väliskaubanduse käibes 11 protsenti.

Enne sotsialistlike maade maailmasüsteemi tekkimist kasutasid imperialistlikud riigid Nõukogude Liidu vastu sageli majanduslikku blokaadi. Kuid sotsialistlikku maailmasüsteemi ei ole võimalik majanduslikult blokeerida. Mispärast? Sellepärast, et sotsialistlikult maailmaturult võib iga sotsialistlik riik osta kõike, mida ta oma maa rahvamajanduse arendamiseks vajab.

Seda tõendavad järgmised faktid. Juba ligemale 12 aastat teostavad Ameerika Ühendriigid väliskaubanduse alal diskrimineerimise poliitikat sotsialismimaade suhtes. Kuid hoolimata Ameerika Ühendriikide diktaadist esineb kapitalistlikel riikidel majanduslik vajadus laiendada kaubanduslikke suhteid sotsialistlike riikidega, mis tegelikult toimubki. Nii näiteks on tunduvalt laienenud väliskaubandus NSV Liidu ja Lääne-Saksamaa vahel. Kui 1950. aastal moodustas väliskaubandusalane käive Saksa Föderatiivse Vabariigi ja Nõukogude Liidu vahel kõigest üks miljon marka, siis 1956. aastal oli see juba 511 miljonit marka. 1957. aastal teatas Inglise valitsus, et ta loobub reast kitsendustest kaubanduse valdkonnas, mis olid ette nähtud Hiina Rahvavabariigi jaoks. Inglismaa eeskujule järgnesid mõned teised kapitalistlikud riigid. Kõik see näitab kujukalt, et imperialistid ei ole suutelised pidurdama sotsialistlike riikide maailmasüsteemi edukat arenemist.

Sotsialismi maailmasüsteemi tekkimisega kaotas imperialism tähtsad strateegilised maa-alad ja suured inimressursid. Teatavasti kasutas saksa fašistlik sõjaväejuhatuse omal ajal rea praeguste sotsialistlike riikide territooriumi selleks, et suunata kümneid diviise NSV Liidu kallale. Ameerika imperialistid relvastasid ajavahemikul 1945—1949 60 Tšiing Kai-ši diviisi nende kasutamiseks hiina rahva vastu ja provokatsioonide toimepanemiseks NSV Liidu piiril.

NSV Liit ei ole enam üksi oma võitluses rahu eest. Uue sõja vältimise eest võitlevad rahvad leiavad nüüd toetust mitte ainult ühe maa, vaid kogu sotsialistliku maailmasüsteemi poolt.

«Sotsialistliku maailmasüsteemi tekkimine on rahvusvahelise kommunistliku ja töölisliikumise suur saavutus,

marksismi-leninismi triumf.»¹ Sotsialistlike maade tihe koostöö ja vastastikune abistamine, nende rahvamajanduse arendamise plaanide koordineerimine soodustavad kõigi sotsialistliku leeri maade kiiret arengut.

Sotsialismi maailmasüsteemi tekkimine ja võimas arenemine on töölisklassi ja töötava talurahva suur võit, kommunistlike ja töölisparteide revolutsioonilise võitluse tulemus. Kommunistlikud ja töölisparteid on kasvanud määratu suureks jõuks. Kui enne Teist maailmasõda oli maailmas 43 kommunistlikku parteid 4 200 000 liikmega, siis 1957. aastal kirjutasid «Rahumanifestile» alla 64 riigi kommunistlikud ja töölisparteid; praegu aga on kogu maailmas üle 33 000 000 kommunisti.

Sotsialistliku maailmasüsteemi riikide hulgas etendab juhtivat osa Nõukogude Liit, kes oma olemasolu neljakümne aasta jooksul on saavutanud nii uue ühiskonna ülesehitamisel ja tootlike jõudude arendamisel kui ka rahva materiaalse heaolu ja kultuuritaseme tõstmisel kolossaalset edu.

Nõukogude Liidu juhtiv osa sotsialismimaade leiris kujunes ajalooliselt, sest NSV Liit etendab majanduslikult ja poliitiliselt juhtivat osa nende maade hulgas; kõige olulisem on aga see, et Nõukogude Liidul on suured kogemused ja praktilised saavutused, mida võivad kasutada ka teised sotsialismimaad. See NSV Liidu juhtiv osa ei tekita kahju teiste sotsialismimaade iseseisvusele ja sõltumatusele, vaid just vastupidi, aitab kaasa nende rahvusliku iseseisvuse ja sõltumatuse kaitsmisele imperialistide kallaletungide eest.

Sotsialismi maailmasüsteemi tekkimine ja arenemine ongi kapitalismi üldkriisi süvenemise, kodanliku korra üha kasvava nõrgenemise väljendus.

Majanduslikus võistluses ei seisa kapitalistliku maailma vastas mitte ainult NSV Liit, vaid sotsialistlike riikide maailmasüsteem, mis kujutab endast praegu tohutut, järjest kasvavat jõudu. Kapitalismi üldkriisi käesoleva etapi tähtsaimaks iseärasuseks ongi NSV Liidu ja rahvademokraatia maade majandusliku võimsuse kiire kasv.

Oma olemasolu neljakümne aasta jook-

---

¹ N. S. Hruštšov, Nelikümmend aastat Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist. Tallinn, 1957, lk. 48.

sul on NSV Liit teinud rahvamajanduse arendamisel ennenägematuid edusamme. 1957. aastal kasvas Nõukogude Liidu tööstustoodangu maht 1913. aastaga võrreldes 33-kordseks. Sealjuures suurenes tootmisvahendite tootmine 74-kordseks, masinaehituse ja metallitööstuse toodang aga 200-kordseks. Eesti NSV tööstustoodang ületas 1957. aastal 1940. aasta taseme 8,4-kordselt. Kui 1917. aastal andis noor Nõukogude vabariik vähem kui 0,5 protsenti maailma tööstustoodangust, siis 1956. aastal moodustas Nõukogude Liidu osatähtsus maailma tööstustoodangus umbes 20 protsenti. Juba 1955. aastal toodeti NSV Liidus 17 protsenti maailma malmitoodangust, 17 protsenti terase-, 18 protsenti söe- ja 11 protsenti maailma elektrienergia toodangust. 1957. aastal tootis NSV Liit 37 000 000 tonni malmi, s. o. märksa rohkem kui Inglismaa, Prantsusmaa ja Belgia kokku. Nõukogude Liit tootis 1957. aastal 51 000 000 tonni terast, 40 200 000 tonni valtsmetalli, 462 000 000 tonni sütt, 98 000 000 tonni naftat, 210 miljardit kilovatt-tundi elektrienergiat. 1957. aastal kasvas tööstuslik tootmine NSV Liidus 10 protsenti võrra.

Selle tõttu, et meie rahvamajanduse arendamisel on järjekindlalt lähtunud rasketööstuse eelisarendamise printsiibist, moodustab tootmisvahendite tootmise osatähtsus tööstustoodangu üldmahus üle 70 protsenti 1913. aasta 33 protsenti asemel. Kuid see ei tähenda sugugi rahvatarbeesemete tootmise absoluutset vähenemist. Vastupidi, rahvatarbeesemete tootmine suurenes ajavahemikul 1913—1957 13-kordseks.

Sotsialistliku majandussüsteemi eelised tulevad kõigepealt esile tootmise niisuguses kiires kasvutempos, mida ei tunne ükski kapitalistlik maa isegi oma arengu parimatel aastatel. NSV Liidu tööstuse kogutoodangu juurdekasv moodustas neljakümne aasta jooksul (1918—1957) keskmiselt 10 protsenti aastas, suurtööstuses aga 11,4 protsenti. Ameerika Ühendriikides moodustas juurdekasv sama aja jooksul 3,2 protsenti, Inglismaal 1,9 protsenti ja Prantsusmaal 3 protsenti. Tööstustoodangu kasvu tempolt on Nõukogude Liit maailmas esikohal.

Aastail 1917—1957 on Nõukogude Liit saavutanud oma majanduslikus arengus määratu suurt edu.

Aastail 1913—1956 muutus suurimate tööstusriikide

osatahtsus maailma tööstustoodangus (protsentides) järgmiselt:

Maad	Aastad				
	1913	1937	1950	1955	1956
NSV Liit	2,6	9,2	14,4	19,0	19,8
Ameerika Ühendriigid	38,2	37,8	44,8	38,8	39,4
Inglismaa	12,1	11,5	9,8	8,4	8,1
Saksa Föderatiivne Vabariik	—	—	5,7	7,4	7,5
Prantsusmaa	6,6	5,5	3,4	3,3	3,4

Nõukogude võimu neljakümne aasta jooksul on põhjalikult muutunud ka NSV Liidu põllumajandus. 25 miljoni väiketalumajapidamise asemel on meie maal praegu ligi 78 000 kolhoosi ja 5800 sovhoosi. Meie sotsialistliku põllumajanduse uue tõusu aluseks on NLKP Keskkomitee pleenumi otsus «Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-tractorijaamade reorganiseerimisest», mis võeti vastu 26. veebruaril 1958 seltsimees N. S. Hruštšovi ettekande põhjal. Põllumajanduses toimunud sotsialistlike ümberkujunduste tõttu on põllumajandussaaduste tootmine tunduvalt kasvanud, vaatamata sellele, et praegu töötab põllumajanduses hoopis vähem inimesi kui väiketalumajanduse tingimustes. 1957. aastal moodustas Nõukogude Liidus kogu külvipind 193,2 miljonit hektarit ehk oli 75 miljoni hektari võrra suurem kui 1913. aastal. Viimase kolme aasta jooksul on Nõukogude Liidus kasutusele võetud 36 miljonit hektarit uudis- ja jäätmaad, s. o. niisama palju maad kui Inglismaa, Prantsusmaa ja Itaalia külvipind kokku. On tõusnud saagikus, palju kõrgemal tasemel on maaviljelemise kultuur.

Viimastel aastatel on NSV Liidus tehtud tohutuid edusamme tehnilise progressi valdkonnas. 1957. aastal hakati Nõukogude Liidus tootma uusi reaktiiv-reisilennukeid, anti ekspluatatsiooni maailma esimene aatomi-jälõhkuja, Tuumaurimise Ühendatud Instituudis loodi maailma kõige võimsam elementaarosakeste kiirendaja — sünkrofasotron, edukalt toimus kontinentidevahelise ballistilise raketi katsetamine, saadeti välja Maa kunstlikud kaaslased.

Ühelgi maal maailmas pole neljakümne aasta jooksul kunagi toimunud sellise ulatusega ümberkujundusi.

Nõukogude Liidu edusammud majanduslikus ja kultuurilises ülesehitustöös oleksid olnud veelgi suuremad, kui imperialistid poleks talle sõdu peale sundinud. Oma olemasolu neljakümne aasta jooksul oli NSV Liit sunnitud ligi kaks aastakümnet kulutama sõjaks ja sõjahaavade parandamiseks. Järelikult ei saavutanud meie maa tööstuse praegust taset neljakümne aastaga, vaid 20—22 aastaga. Tööstusliku arengu tee, milleks kulus Inglismaal 200 aastat, Ameerika Ühendriikides aga umbes 100 aastat, käis Nõukogude Liit läbi ligikaudu kahekümne kahe rahuliku aasta jooksul.

V. I. Lenin kirjutas, et kapitalismi saab lõplikult võita ja ta võidetakse lõplikult sellega, et sotsialism loob uue, kapitalismiga võrreldes hoopis kõrgema töötotlikkuse. Tänu sotsialistliku süsteemi eelistele kasvab NSV Liidus töötotlikkus kiiremini kui kapitalistlikes riikides. Töötotlikkuse tempo kasvult ületab Nõukogude Liidu tööstus kõik kapitalistlikud maad, kaasa arvatud ka Ameerika Ühendriigid. Nõukogude võimu ajal jõudis NSV Liit Inglismaast ja Prantsusmaast ette ka töötotlikkuse tasemelt, kuid jääb sealjuures veel maha Ameerika Ühendriikidest. Nõukogude Liidu tööstuses kasvab töötotlikkus 6—8 protsenti aastas, Ameerika Ühendriikide tööstuses aga ainult 1,5—2 protsenti aastas. 1957. aastal on töötotlikkus NSV Liidu tööstuses 1913. aastaga võrreldes kasvanud umbes 9,5-kordseks, Ameerika Ühendriikide tööstuses aga ainult 2,3-kordseks.

Isegi Ameerika kodanlik majandusteadlane U. Gelenson tunnistab, et töötotlikkus kasvab Nõukogude Liidus kolm korda kiiremini kui Ameerika Ühendriikides.

Töötotlikkuse dünaamika aastail 1913—1955

M a a d	1913	1955
NSV Liit	100	800
Ameerika Ühendriigid	100	220
Inglismaa	100	140
Prantsusmaa	100	175

Meie eesmärk rahulikus võistluses kapitalismiga seisab selles, et lahendada Nõukogude Liidu majanduslik põhiülesanne — ajaloo seisukohalt lühikese ajaga kõige arenenumatele kapitalistlikele riikidele järele jõuda ja neist ette minna toodangu hulgalts iga elaniku kohta.

Põllumajanduse alal on seda ülesannet võimalik üsna varsti lahendada. Sellepärast püstitas meie partei loosungi — lähematel aastatel järele jõuda Ameerika Ühendriikidele liha, piima ja või tootmises iga elaniku kohta. Praegu on põllumajandussaaduste tootmise kasvutempo Nõukogude Liidus tunduvalt kiirem kui Ameerika Ühendriikides. Või tootmise poolest on NSV Liit Ameerika Ühendriikidest juba ette jõudnud. Nõukogude Liidu piimatoodang moodustas 1957. aastal 95 protsenti Ameerika Ühendriikide piimatoodangust. Nisutoodang on NSV Liidus juba rohkem kui 2 korda, suhkrupeditoodang ligi 3 korda ja villatoodang 2,5 korda suurem kui Ameerika Ühendriikides.

Piima, liha ja või tootmist NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Eesti NSV iga elaniku kohta (kilogrammides) iseloomustab alljärgnev tabel.

	1956. aasta			Eesti NSV	
	NSV Liit	Ameerika Ühendriigid	Eesti NSV	1957. a.	1960. a. (plaan)
Piim	245	343	539	618	895
Liha	32,3	102,3	55	62,9	87,5
Või	2,8	3,8	10,1	12,2	15,7

1961. aastal toodetakse Eesti NSV-s iga elaniku kohta 110 kg liha (eluskaalus). Eesti NSV-s toodetakse iga elaniku kohta piima kaks korda rohkem ning võid kolm korda rohkem kui Ameerika Ühendriikides.

Nõukogude Liit jõuab kõige eesrindlikumatele kapitalistlikele riikidele kiiresti järele ka tööstustoodangu väljalaskmises iga elaniku kohta. 1913. aastal tuli Venemaal keskmiselt ühe elaniku kohta tööstustoodangut 13—14 korda vähem kui Ameerika Ühendriikides, kuid praegu on NSV Liidus see vahe vähenenud miinimumini.

Milline on sel alal olukord praegu ja 15 aasta pärast?

Tähtsamate tööstustoodete tootmine NSV Liidus ja Ameerika Ühendriikides

Tootmis- alad	Mõõtühik	Ameerika Ühendriigid	Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit		
		1956	1957	Tootmise kavanda- tud tase 15 aasta pärast	Toodangu väljalaske kasv 15 aasta pärast
Elektri- energia	miljardi- tes kilo- vatt-tun- dides	684	210	800—900	3,8—4,3 korda
Süsi	miljonites tonnides	479	462	650—750	1,4—1,5 „
Nafta	„	354	98	350—400	3,5—4 „
Raua- maak	„	98	84	250—300	3—3,5 „
Malm	„	69	37	75—85	2—2,3 „
Teras	„	104,5	51	100—120	2—2,2 „
Tsement	„	54	29	90—110	3,1—4 „
Suhkur	„	2,1	4,5	9—10	2—2,2 „
Villane riie	miljonites meetrites	299	280	550—650	2—2,3 „
Jalatsid	miljonites paarides	586	315	600—700	1,9—2,2 „

Need esialgsed kavatsused, mis on mõeldud 15 aastaks, näitavad tohutut hüpet Nõukogude Liidu tootlike jõudude arengus.

Tähtsat osa etendab selles hüppes NLKP Keskkomitee pleenumi otsus «Keemiatööstuse arendamise ning eriti sünteetiliste materjalide ja nendest valmistatava tootmise arendamise kiirendamisest elanikkonna ja rahvamajanduse vajaduste rahuldamiseks», mis võeti vastu 7. mail 1958 seltsimees N. S. Hruštšovi ettekande põhjal.

Oma jutuaajamises ajalehe «New York Times» korrespondendi J. Restoniga 7. okt. 1957 ütles N. S. Hruštšov: «Raske on muidugi ette näha kõiki ajaloo keerdkäike, kuid arengu üldise peajoone kohta võib ütelda, et rahu tingimustes, lähtudes meie kahe maa arengutempo erinevusest, jätab Nõukogude Liit lühema aja jooksul kui 40 aastat Ameerika Ühendriigid kaugele taha tööstusliku ja põllumajandusliku tootmise tasemelt iga elaniku kohta,

kui Ameerika Ühendriigid arenevad kapitalistlikku teed mööda.»

NSV Liidu osa maailma tööstustoodangus on tõusnud 2—3 protsendilt 1917. aastal umbes ühe viiendikuni tänapäeval.

1913. aastal moodustas Venemaa tööstustoodang umbes 7 protsenti Ameerika Ühendriikide tööstustoodangust, 1937. aastal aga moodustas NSV Liidu tööstustoodang 22,8 protsenti ja 1957. aastal umbes 50 protsenti Ameerika Ühendriikide tööstustoodangust. Kui arvesse võtta asjaolu, et Nõukogude Liidu elanikkonna arv on 20 protsendi võrra suurem Ameerika Ühendriikide omast, siis moodustas NSV Liidu tööstustoodang 1955. aastal 40,7 protsenti Ameerika Ühendriikide tasemest.

Kapitalismi ja sotsialismi vahelises majanduslikus võistluses on saanud periood, kus sotsialismi majanduslikud eelised on põhjustanud mitte ainult kõrgemat arenemistempot kapitalismiga võrreldes, vaid ka toodangu absoluutset juurdekasvu.

Seda tõendavad andmed tähtsamate tööstustoodangu liikide aasta keskmise kasvutempo ning aasta keskmise absoluutse juurdekasvu kohta NSV Liidus ja Ameerika Ühendriikides viimase 4 aasta jooksul, s. o. perioodil 1953.—1957. aastani:

	Aasta keskmine kasvutempo protsentides		Aasta keskmine absoluutne juurdekasv	
	NSV Liit	USA	NSV Liit	USA
Rauamaak	9,0	—3,2	6,1 milj. t	—3,0 milj. t
Malm	7,8	1,1	2,4 „ „	0,8 „ „
Teras	7,6	0,2	3,2 „ „	0,3 „ „
Süsi (kivisöele ümberarvestatult)	9,7	1,3	30,6 „ „	5,7 „ „
Tsement	16,0	2,7	3,2 „ „	1,2 „ „
Villane riie	7,8	—3,1	18,4 milj. m	—9,8 milj. m
Nahkjalatsid	7,3	4,3	19,3 milj. paari	23,1 milj. paari
Elektrienergia (ilma kuluta elektrijaamade endi vajadusteks)	11,6	8,6	17,4 miljard. kWh	50,4 miljard. kWh
Nafta	16,8	2,7	11,4 milj. t	8,8 milj. t
Looduslik gaas	28,2	6,1	2,9 miljard. m ³	15,9 miljard. m ³

«Nendest andmetest selgub, et Nõukogude Liit ennetab Ameerika Ühendriike nii rauamaagi, söe, nafta, malmi, terase, tsemendi ja villase riide tootmise kasvutempo kui ka juurdekasvu poolest. Elektrienergia, gaasi ja jalatsite tootmises oleme me Ameerika Ühendriikidest kasvutempo poolest ette jõudnud, kuid jääme seni veel maha selle toodangu aasta keskmise absoluutse juurdekasvu poolest.»¹

NSV Liidu ja Ameerika Ühendriikide majanduse arenemise kogemused möödunud 40 aasta jooksul näitavad sotsialistliku süsteemi majanduslikku üleolekut kapitalistliku süsteemiga võrreldes ja kinnitavad, et lähema 3—5 viisaastakuga jõuab NSV Liit Ameerika Ühendriikidest ette mitte ainult kogutoodangu hulgal, vaid ka toodangu hulgal iga elaniku kohta.

Nõukogude Liidu tööstustoodangu kiire kasvutempo baseerub peamiselt rasketööstuse arendamisel. Juba 1960. aastal on NSV Liidu tööpingipark võrdne Ameerika Ühendriikide tööpingipargiga, samuti ka Inglismaa, Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa tööpingipargiga.

Kõigis rahvademokraatia maades on sotsialismi ehitamisel saavutatud määratu suurt edu. Nii suureneb Hiina Rahvavabariigis tööstusliku tootmise maht peaaegu kuuekordseks. Kui 1952. aastal toodeti Hiina Rahvavabariigis 1 350 000 tonni terast, siis 1957. aastal toodeti juba 5 200 000 tonni terast. Rahva-Hiina loob praegu võimsat ajakohast tööstust, kujunedes peagi võimsaks tööstusriigiks. Praegu on Hiina Rahvavabariigis püstitatud loosung — tööstustoodangu hulgal 15 aastaga järele jõuda Inglismaale ja temast ette minna.

1957. aastal oli Hiinas ehitamisel 642 suurt tööstusettevõtet ja lasti käiku 178 uut suurettevõtet. Tööstustoodangu juurdekasv Hiina Rahvavabariigis moodustas 1957. aastal 6,9 protsenti.

Majanduslikus võistluses kapitalistlike riikidega on suuri saavutusi ka teistel rahvademokraatia maadel. Nii on Tšehhoslovakkia tööstustoodang sõjaeelse tasemega

---

¹ N. S. Hruštšov, Keemiatööstuse arendamise ning eriti sünteetiliste materjalide ja nendest valmistatava produktsiooni tootmise arendamise kiirendamisest elanikkonna ja rahvamajanduse vajaduste rahuldamiseks. Ettekanne NLKP Keskkomitee pleenumil 6. mail 1958. Tallinn, 1958, lk. 17.

võrreldes kasvanud kolmekordseks, tähtsamate tööstustoodete valmistamises iga elaniku kohta on Tšehhoslovakkia ühel esimestest kohtadest maailmas, terasetoodangu hulgaltpä iga elaniku kohta on ta juba ette jõudnud Rootsist, Prantsusmaast ja Lääne-Saksamaast, elektrienergiatoodangu hulgaltpä iga elaniku kohta aga — Itaaliast ja Prantsusmaast. 1957. aastal moodustas Tšehhoslovakkia tööstustoodangu juurdekasv 10,2 protsenti.

Sotsialismimaade määratu suured saavutused said võimalikuks selle tõttu, et nende maade kommunistlikud ja töölisparteid oskasid õigesti ja loovalt rakendada sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialistliku ülesehitustöö üldisi seaduspärasusi, vastavalt oma maade konkreetsetele tingimustele ja rahvuslikele iseärasustele. Oma poliitikas lähtusid nad esiteks sellest, et rahvuslike iseärasuste ignoreerimine viib elust ja rahvahulkadest irdumisele, mis tekitab sotsialismile kahju; teiseks sellest, et nende iseärasuste osatähtsuse ülehindamine ning seega lahtiütlemine marksistlik-leninlikust sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialistliku ülesehitustöö teooriast tekitab sotsialismile samuti suurt kahju. Sotsialistlike maade kommunistlikud parteid ja töölisparteid vahetavad kogemusi ja õpivad üksteiselt.

Imperialistide plaanid, mis olid suunatud kontrrevolutsiooniliste jõudude ärakasutamisele rahvademokraatliku korra kukutamiseks Ungaris, nurjusid täielikult.

Kõik kommunistlikud ja töölisparteid on paljastanud ja resoluutselt hukka mõistnud Jugoslaavia juhtide väärad seisukohad, mis leidsid väljenduse Jugoslaavia Kommunistide Liidu programmi projektis. Selle programmi projekti revisionistlikud sätted on vastuolus marksismileninismiga. Jugoslaavia Kommunistide Liidu juhtkond ei ole nõus Moskva nõupidamise deklaratsiooniga. Jugoslaavia juhid võtavad imperialistlikelt maadelt vastu almust. Kõik see näitab, et Jugoslaavia juhid asuvad revisionismi, «neobernšteinlikel» seisukohtadel.

Kahe vastandliku maailmasüsteemi olemasolu määrab nende arengu kaks joont.

Kapitalistliku maailmamajanduse süsteem pidurdab üha enam ühiskonna progressiivset arenemist, muutub üha ebakindlamaks ja väljendab üha selgemini seda, et ta on paratamatult hääbumisele määratud. Taga ajades monopoliselt kõrgeid kasumeid, rakendavad imperialistid kaas-

aegse tehnika ja teaduse saavutusi maailmavalitsemise ideede, vähemarenenud maade orjastamise, uue, kõige hävitavamana sõja ettevalmistamise ideede elluviimiseks.

Rahulikus võistluses kapitalismiga tõendab sotsialistlik majandussüsteem iga aastaga üha kujukamalt oma üleolekut kapitalistliku majandussüsteemiga võrreldes. Sotsialismileeris ei ole ekspluaterivaid klasse, kes oleksid huvitatud sõjalistest avantüüridest, teiste rahvaste orjastamisest ja rõhumisest. Kahe süsteemi rahuliku kooseksisteerimise leninlik põhimõte on sotsialistlike maade välispoliitika vankumatu alus ning rahu ja rahvaste vahelise sõpruse kindel baas. Rahulikku kooseksisteerimist kindlustavad viis põhimõtet, mille esitasid ühiselt Hiina Rahvavabariik ja India Vabariik, samuti need teesid, mis võeti vastu Aasia maade Bandungi ja Kairo konverentsidel. Need viis põhimõtet on: 1) territoriaalse terviklikkuse ja suveräänsuse vastastikune austamine, 2) mittekallaletungimine, 3) üksteise siseasjadesse mittevahelesegamine, 4) võrdsus ja vastastikune kasulikkus, 5) rahulik kooseksisteerimine. Sotsialistliku maailmamajanduse süsteemi maad teostavad järjekindlalt kõigi riikidega rahuliku kooseksisteerimise poliitikat, uue maailmasõja vältimise poliitikat, rahva heaolu tõusu poliitikat, sisult sotsialistliku ja vormilt rahvusliku kultuuri õitsengu ja kommunistliku ühiskonna ülesehitamise poliitikat. «Neljakümne aastaga on sotsialism tõestanud, et ühiskondliku süsteemina on ta kaugelt üle kapitalismist. Ta on taganud tootlike jõudude arenemise sellise tempo, mis on tundmatu ja kättesaamatu kapitalismile, on taganud töörahva ainelise ja kultuurilise elujärje paranemise.»¹

2. Imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemine

Pärast Teist maailmasõda võttis imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemine enneolematu ulatuse ja see kestab praegugi edasi. 1939. aastal elas asumaades ja sõltuvates riikides ligikaudu 1,5 miljardit inimest. Pärast Teist maailmasõda heitis endalt koloniaalikke rohkem kui

---

¹ Moskvas 14.—16. novembril 1957. aastal toimunud sotsialistlike maade kommunistlike parteide ja töölisparteide esindajate nõupidamise deklaratsioon. Rahumanifest. Tallinn, 1957, lk. 5.

1,3 miljardit inimest. Pärast Teist maailmasõda tekkisid endiste asumaade ja sõltuvate riikide asemele niisugused suured iseseisvad riigid, nagu Hiina Rahvavabariik, India Vabariik, Indoneesia Vabariik, Birma Liit, Vietnami Demokraatlik Vabariik, Süüria jt. Need endised imperialismi tagala tugisambad etendavad nüüd rahvusvahelises elus tähtsat osa kui kindla rahu ja rahvastevahelise koostöö pooldajad, kui imperialistliku poliitika vastased.

Toome ära mõningad andmed asumaade ja poolasumaade kohta, mis saavutasid aastail 1945—1957 sõltumatus.

Endised asumaad ja poolasumaad, mis saavutasid pärast Teist maailmasõda sõltumatus

M a a d	Iseseisvuse väljakuulu- tamise aasta	Rahvastik (miljonites)	Pindala (tuhandetes ruutkilomeet- rites)
Hiina Rahvavabariik (1953) *	1949	602	9898
Korea Rahvademokraatlik Vabariik (1949)	1945	9,1	127
Vietnami Demokraatlik Vabariik (1955)	1945	13	151
India (1954)	1947	377	3288
Pakistan (1954)	1947	80	944
Birma (1954)	1948	19	678
Indoneesia (1954)	1945	81	1492
Tseilon (1954)	1948	8	66
Kambodža (1954)	1954	4,1	139
Laos (1954)	1954	1,4	237
Süüria (1954)	1946	3,7	181
Jordaania (1956)	1946	1,4	97
Liibanon (1956)	1946	1,4	10
Tanžer (1954)	1953	1,8	0,3
Sudaan (1954)	1956	8,9	2506
Marokko (1954)	1956	9,5	410
Tuneesia (1955)	1956	3,7	156
Liibüa (1954)	1951	1,1	1760
Gana (1955)	1957	4,6	238
K o k k u:		1230,7	23377,3

* Sulgudes on toodud andmete aasta.

1914. aastal elas asumaades ja tähtsamates poolasumaades 56 protsenti maakera rahvastikust, 1957. aastal aga umbes 9 protsenti ehk 159 miljonit inimest.

Imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemise protsess toimus laiaulatuslikult ja võrdlemisi lühikese aja jooksul ainult selle tõttu, et on olemas edukalt arenev sotsialismi maailmasüsteem. Imperialismi koloniaalsüsteemi kriisi tagajärjeks on selle süsteemi likvideerimise protsess. See toimub võimsa rahvusliku vabadusvõitluse ja selle tõttu, et rõhutud rahvad võivad kätte poliitilise sõltumatuse ja majandusliku iseseisvuse. Koloniaalsüsteemi kriis tekkis Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni perioodil ning on praegu jõudnud oma haripunktile.

Alates Suurest Oktoobrirevolutsioonist kuni Teise maailmasõjani seisis imperialismi koloniaalsüsteemi kriis selles, et imperialismi alustoad asumaades hakkasid kõikuma. Kapitalismi üldkriisi esimesel etapil saavutasid ainult üksikute asumaade rahvad riikliku sõltumatuse. Kapitalismi üldkriisi teisel etapil toimub juba imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemine.

See lagunemine esineb mitmesugusel viisil, mitmesuguses vormis. Millisel kujul ja kuidas toimub imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemine ühel või teisel maal, see oleb antud maa konkreetsetest ajaloolistest tingimustest, tema majanduse ja kultuuri arenemise tasemest ja klassijõudude vahekorrast. Klassijõudude vahekorras on oluline see, milline klass juhib ühel või teisel maal rahvuslikku vabadusvõitlust, kas proletariaat või rahvuslik kodanlus.

Vormide poolest, millistes toimub imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemine, võiks kõik sellesse süsteemi kuulunud maad jagada nelja põhigruppi. Igas grupis on igal maal oma iseärasused, kuid nende maade igal grupil on ka oma üldised iseloomujooned.

Esimesse gruppi kuuluvad Hiina, Põhja-Korea ja Põhja-Vietnam.

Nende maade rahvaste võitlus ei piirdunud ainult koloniaalikkest vabanemisega, vaid ka kogu kapitalistlikust maailmasüsteemist lahkulöömisega, oma maal rahvademokraatliku režiimi kehtestamisega ja sotsialismi ehitamisele asumisega. Need maad on kindlalt liitunud sotsialistliku maailmasüsteemiga.

Siin oli rahvusliku vabadusvõitluse eesotsas töölisklass, keda juhtis marksistlik-leninlik partei. Nendest kolmest maast etendab sotsialistlikus maailmasüsteemis eriti tähtsat osa Hiina Rahvavabariik, kus elab 602 000 000 inimest.

Teise grupi moodustavad niisugused maad, nagu India, Indoneesia, Birma, Egiptus, Süüria (viimased kaks riiki on nüüd liitunud Araabia Ühinenud Vabariigiks) ja teised. Eriliste ajalooliste tingimuste tõttu oli siin rahvusliku vabadusvõitluse eesotsas rahvuslik kodanlus. Imperialistlikust rõhumisest vabanemisega kaasnes uut tüüpi kodanliku parlamentaarse vabariigi kujunemine. Koloniaalsüsteemist väljudes jäid need maad kapitalistliku maailmamajanduse süsteemi.

Inglismaa poliitilisele valitsemisele Indias tehti lõpp 1947. aastal. Sellest peale kuulub seal võim India valitsusele. Kuigi nendes maades on säilinud veel mitmesuguseid kolonialismi jäänuseid, toimub seal siiski mõningane vahelesegamine välismaiste imperialistide omandisse. Üheks kõige silmapaistvamaks faktiks on Suessi kanali natsionaliseerimine Egiptuse valitsuse poolt. Sotsialistlike maade toetuse tõttu, mida osutati Egiptusele, nurjus Inglise ja Prantsuse imperialismi ning nende käsilase — Iisraeli kallaletung Egiptusele, millise kallaletungi eesmärgiks oli jõuga likvideerida Egiptuse suveräänsus Suessi kanali piirkonnas. Kõige tähtsat osa selle kallaletungi nurjumises etendas NSV Liidu otsustav seisukoht, mis leidis oma väljenduse Inglismaale, Prantsusmaale ja Iisraelile saadetud märgukirjades. Neis anti selgesti mõista, et vajaduse korral kaitseb Nõukogude Liit rahu ja Egiptuse iseseisvust kõigi jõududega.

Selle grupi maad on tunduvalt vähendanud imperialistlikele riikidele makstavat andamit. Nad ei tarvitse enam nende territooriumil asuvatele välisriikide ametnikele palka maksta ega okupatsioonivägesid ülal pidada.

Saavutanud poliitilise iseseisvuse, taotleavad need maad ka majanduslikku sõltumatust. Selleks arendavad nad oma tööstust, kaasa arvatud ka rasketööstust. Näiteks toodeti Indias 1946. aastal vähem kui üks miljon tonni terast, 1955. aastal aga toodeti juba umbes 2 miljonit tonni terast. Teise viisaastaku lõpuks, 1961. aastal, kavatakse India suurendada terasetoodangut 6 miljoni tonnini.

Oma majandust arendades võivad endised asumaad tunduvalt piirata väliskapitali rakendamise sfääri. Nad või-

vad ka piirata välismaiste imperialistlike monopolide kaupade sissevedu, tõstes nende kaupade pealt võetavat tollimaksu. Väliskapitali rakendamise sfääri piiramiseks on suurendatud selle kapitali pealt võetavaid makse, välisfirmadel on lubatud kasumeid ainult osaliselt välja vedada, seepärast on keelatud kohaliku valuuta vahetamine teiste riikide valuuta vastu. Juba praegu tõrjutakse kohati väliskapital nende maade mõnest majandusharust välja. Egiptuses võeti vastu otsus, mis kohustab välismaa panku viie aasta jooksul oma aktsiad Egiptuse kodanikele müüma.

Kolmandasse gruppi kuuluvad niisugused maad, nagu Sudaan, Marokko, Liibüa, Tuneesia. Need maad saavutasid küll poliitilise iseseisvuse, kuid neil ei ole veel küllalt võimalusi selleks, et vajaliku hooga oma rahvuslikku majandust arendada. Neil tuleb veel kindlustada ja majanduslikult tagada oma riigi suveräänsus. Ka Ladina-Ameerika maad on tegelikult koloniaalse eksploateerimise objektideks, kuigi formaalselt on nad suveräänsed riigid. Sellesse gruppi kuuluvad ka Filipiinid, Tailand, Pakistan, Iraak ja teised.

Neljandasse gruppi kuuluvad lõpuks need maad, mis veel seniajani on asumaad või sõltuvad riigid. Kui Aasias on suurem osa rahvaid koloniaalike endalt maha heitnud, siis Aafrikas seda veel ei ole. Suurem osa Aafrika maadest, mille territoorium moodustab 70 protsenti kogu Aafrika territooriumist, on jäänud veel koloniaalsüsteemi koosseisu. Keenia, Uganda, Nigeeria on veel tänapäevani asumaad. Kuid imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemine on puudutanud ka neid maid. See väljendub selles, et neis maades kasvab rahvuslik vabadusvõitlus. Tüüpiliseks näiteks selle kohta on sõjad Liibanonis, Jeemenis, Omaanis ning Alžeerias jt. Alžeeria rahva võitlus Prantsuse imperialismi vastu on praegu saavutanud niisuguse ulatuse, et Prantsuse valitsus oli sunnitud sinna saatma üle 500 000 inimesest koosneva sõjaväe selleks, et Alžeeriat oma asumaana säilitada.

Niisugused on peamised vormid, millistes toimub imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemine.

Iga maa, mis on seni asumaad või sõltuva riigi seisundis, asub erinevates tingimustes, mistõttu rahvuslikul vabadusvõitlusel on erinev võimsus ja erinev jõudude paigutus. Kuid kõik asumaad ja poolasumaad on alustanud imperia-

lismivastast võitlust ning jätkavad seda lõpliku võiduni.

See muidugi ei tähenda veel, et imperialismi koloniaalsüsteem on juba täielikult lagunenu. Imperialistidel on endistes asumaades veel tugevad majanduslikud positsioonid, mida nad püüavad kasutada nende rahvaste orjastamiseks, maskeerides sealjuures oma tegevust palju osavamate meetoditega kui nende eelkäijad, avalikud kolonisaatorid. Niisugusteks meetoditeks on igasuguste sõjaliste liitude ja blokkide (NATO, SEATO, Bagdadi pakt jt.) kokkuklopsimine, samuti majanduslik ekspansioon niinimetatud «abistamise» näol. Faktid on näidanud, et tänapäeva imperialistid ei pörka tagasi ka otsesest sõjalisest kallaletungist nendele rahvastele, kes taotlevad täielikku rahvuslikku sõltumatust. Nii toimus see Indo-Hiinas, Indoneesias, Koreas, Malaias, Keenias, Guatemaalas, Egiptuses ja Jordaania. Rööbiti sellega kasutavad imperialistid laialdaselt ähvarduste ja sõjaliste demonstratsioonide meetodeid. Ameerika Ühendriikide 6. sõjalaevastik teostas 1957. aasta algul sõjalise demonstratsiooni Vahemere idaosas. See demonstratsioon oli suunatud araabia rahvaste vabadusvõitluse vastu. Imperialistid püüavad endiste asumade vahel provotseerida sõjalisi kokkupõrkeid. Nii tahavad nad näiteks kasutada Kašmiri küsimust selleks, et provotseerida konflikti India ja Pakistani vahel; Pustunistani küsimust aga selleks, et õhutada vaenu Pakistani ja Afganistani vahel.

Kuid imperialismi koloniaalsüsteemi hävinemist ei suuda peatada enam ükski vägi. Endistes ja praegustes asumaades toimuva vabadusliikumise kaitseks, samuti kõigi vähearenenud maade sõltumatuse kaitseks astub kindlalt välja võimas sotsialismileer, eesotsas Nõukogude Liiduga. Asjaolu, et Aasia ja Aafrika rahvastel on omakasupüüdmataid sõpru sotsialistlike maade näol, kes järjekindlalt teostavad õiglast, kõigi rahuarmastavate rahvaste huvidele vastavat poliitikat, innustab imperialismi ikke ja selle jäänuste vastu võitlevaid rahvaid uutele edusammudele. Aasia ja Aafrika 45 maa rahvad ütlesid Kairo konverentsil selgesti, et nad kaitsevad otsustavalt ja kindlalt rahu kogu maailmas. Silmapaistvaks saavutuseks selles suunas on Araabia Ühinenud Vabariigi väljakuulutamise Egiptuse ja Süüria poolt, mis soodustab Araabia riikide ühtsuse kindlustamist.

Kõik see näitab, et «nüüd on ühe kõige teravama ja

aktuaalsema küsimusena juba päevakorda seatud häbi-
väärse kolonialismisüsteemi täieliku likvideerimise küsi-
mus»¹.

Millega seletada imperialismi koloniaalsüsteemi nii
kiire lagunemise protsessi?

See seletub sellega, et imperialismi koloniaalsüsteemi
lagunemist valmistas ette üha tugevnev rahvuslik vaba-
dusliikumine, mis Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni
mõjul tunduvalt arenes. Teise maailmasõja aastail
ja sõjajärgsel perioodil kujunesid niisugused tingimused,
mis soodustasid rahvusliku vabadusvõitluse tõusu uuele
kõrgemale tasemele.

Enne Teist maailmasõda oli olemas kaheksa koloniaal-
riiki: Inglismaa, Prantsusmaa, Jaapan, Itaalia, Ameerika
Ühendriigid, Holland, Belgia ja Portugal. Teises ma-
ailmasõjas purustati kaks koloniaalriiki, kuna viit nõrges-
tati. See hõlbustas asumaade rahvastel vabaneda imperia-
listlikust rõhumisest. Kuid kõige tähtsamat ja olulisemat
osa imperialismi, koloniaalsüsteemi lagunemises etendas
NSV Liidu võit Suures Isamaasõjas ning sotsialismi
muutumine maailmasüsteemiks.

Endised asumaad võivad kindlustada oma poliitilist ise-
seisvust ainult tingimusel, kui nad loovad oma tööstuse
ja eelkõige oma rasketööstuse, muutudes seega sõltu-
matuks kama ja nduslikult. Kolonialismiikkest
vabanenud maad võivad kõike seda, mida nad oma rahvus-
liku majanduse arendamiseks vajavad, saada sotsialistli-
kelt riikidelt võrdõiguslikkuse alusel, ilma mingisuguste
poliitilise või sõjalise iseloomuga kohustusteta.

Nõukogude Liit ehitab Indias (Bhilais) metallurgiate-
hase, mille võimsus on 1 300 000 tonni terast aastas, kus-
juures seda tehast on võimalik tulevikus veelgi laiendada.
See tehas on täielikult India omand. NSV Liit võttis
endale kohustuse müüa Indiale üks miljon tonni terast,
mitmesuguseid masinaid ja seadmeid ning osutada tehni-
list abi üksikutele India firmadele.

Birma saab NSV Liidult masinaid, transpordivahendeid,
ettevõtetele vajalikke kompleksseid seadmeid, tehnilist
abi. Kingitusena Birma rahvale ehitab Nõukogude Liit
Rangunis valmis tehnoloogilise instituudi, haigla, teatri

---

¹ N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei
Keskkomitee aruanne partei XX kongressile. Tallinn, 1956, lk. 23.

ning kultuuri- ja spordikombinaadi. Birma sõlmis kaubanduslepingud Nõukogude Liiduga ja rea rahvademokraatia maadega.

Umbes niisamuti toimub teiste endiste asumaade abistamine Nõukogude Liidu ja rahvademokraatia maade poolt. Nii toimub ka sotsialistlike riikide abistamine, samuti lähenemine endistele asumaadele ja sõltuvatele riikidele.

Selle tulemusena loovad kolonialismist vabanenud maad oma tööstuse. India viib ellu oma teist viie aasta plaani. Birmas viiakse ellu ühiskondliku ja majandusliku arengu kaheksa aasta plaani, Laoses viie aasta plaani.

See on võimalik sellepärast, et endistes asumaades suureneb riigi osa majanduslikus ülesehitustöös. Nii näiteks moodustab India teises viie aasta plaanis ettenähtud kapitaalvahutuste üldmaht 71 miljardit ruupi, kusjuures riikliku sektori osa on 48 miljardit ruupi. Sellest nähtub, et riikliku sektori osatähtsus India majanduslikus arengus suureneb veelgi.

Siin on tegemist eri tüüpi riigikapitalismiga, mida rakendatakse kolonialismist vabanenud maades rahvusliku majanduse arendamise huvides. Rahvusliku majanduse arendamisest on seal huvitatud mitte ainult rahvuslik kodanlus, vaid teatud mõttes ka töölisklass, kes kannatas varem nii kohaliku kui ka välismaa kapitalistide rõhumise all, sest rahvusliku majanduse arendamine avab tee imperialistlikust ekspluateerimisest vabanemiseks. Pealegi võimaldab see vähendada tööpuudust. Ouline on ka see, et kodumaise majanduse arendamine, vaatamata klassidevahelisele antagonismile, toimub praegu kooskõlas kõigi ühiskonnaklasside rahvuslike taotluste ja tunnetega. Ainult rahvusliku majanduse, suurtootmise ja suurtööstuse arendamine neis maades kindlustab nende poliitilise sõltumatuse ja teeb võimatuks kolonialismi taastamise.

3. Kapitalismi arenemise ebaühtluse suurenemine

Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist möödunud neljakümne aasta jooksul on kapitalistlik maailmasüsteem üha nõrgemaks jäänud. Selle süsteemi majandus areneb väga ebaühtlaselt ja on muutunud üha ebastabiilsemaks.

Ettevõtete monopoliseerumise aste kapitalistlikes riikides, eeskätt Ameerika Ühendriikides, tõuseb ennenägematult kiiresti. Kui näiteks Ameerika Ühendriikides oli 1917. aastal 6 korporatsiooni-miljardäri, mille aktivad ulatusid 10 miljardi dollarini, siis 1955. aastal oli juba 77 korporatsiooni-miljardäri, kusjuures nende aktive summa ulatus 224 miljardi dollarini. Ainuüksi kuus Ameerika Ühendriikide finantsgruppi kontrollivad üle 220 miljardi dollari suurust kapitali. Morgani ja Rockefelleri finantsgrupid kontrollivad kapitali, mille suurus on 125 miljardit dollarit. Oma rikkuselt järgnevad neile Du Ponti, Melloni, Harrimani, Slouni ja teiste grupid. Ameerika kapitalistlikud monopolid saavad sõjajärgsel perioodil kuulmatult kõrgeid kasumeid. Nii kasvasid ameerika monopolide kasumid 3,3 miljardilt dollarilt 1938. aastal 43,7 miljardi dollarini 1956. aastal, s. o. 13-kordseks.

Kapitalismi üldkriisi praeguse perioodi üheks iseloomujooneks on see, et on kasvanud kodanliku riigi osatähtsus monopolsete kasumite kindlustamisel. Seoses sellega on üha rohkem arenenud monopolistlik riigikapitalism. Monopolistid ei rahuldü enam sellega, et saadavad oma esindajaid valitsustesse, vaid võtavad otseselt enda kätte tähtsamad ametikohad valitsuses ja riigiaparaadis. Eriti kujukalt tuleb see esile Ameerika Ühendriikides.

Riiklike summadega ehitatud ettevõtted müüakse Ameerika Ühendriikides monopolidele poolmuidu või antakse neile hoopis tasuta. Näiteks võttis Ameerika Ühendriikide kongress 1954. aasta augustis vastu seaduse, mille järgi 12 miljardi dollari suuruse põhikapitaliga aatomiettevõtted anti eramonopolide kätte.

Üksikute tööstusharude kapitalistlik natsionaliseerimine ei riiva nende omanike huve. Endised omanikud juhivad neid vanaviisi edasi riigiaparaadi kaudu ja saavad ettevõtetest kasumeid.

Süvenevad kodanlike riikide majanduse roiskumisprotsessid. Kuigi sõjajärgseil aastail on peamiste kapitalistlike riikide tööstuses tehtud mõningaid tehnilisi edusamme, pidurdavad monopolid siiski tootlike jõudude kasvu. Ettevõtete alakoormus võtab üha kroonilisema iseloomu. 1957. aasta lõpul suurenes kõigis Ameerika Ühendriikide põhilistes tööstusharudes põhikapitali alakoormus, moodustades autotööstuses 50—65 protsenti, naftatööstuses 67 protsenti jne. 1958. aasta algul raken-

dati Ameerika Ühendriikides terasetööstuse võimsusest ainult 60,5 protsenti.

Sõjajärgsel perioodil on kapitalistliku tootmise üksikute harude areng muutunud veelgi ebäühtlasemaks. Eriti suureks on paisunud relvastust tootvad tööstusharud. Kerge- ja toiduainetetööstus jääb suuresti maha kogu tööstuse kasvust, kohati aga seisab paigal või liigub hoopis allamäge.

Kapitalismi roiskumine ja parasitism avaldub ka selles, et järjekindlalt väheneb materiaalse tootmise sfääris töötavate inimeste osatähtsus ja kasvab mittetootlikus sfääris (kaubandus, teenustööd, riigiaparaat, relvastatud jõud) töötavate inimeste arv.

Üheks kapitalismi roiskumise avalduseks on inflatsiooni kasv. Inflatsioon on muutunud krooniliseks ja seda esineb kõigis kapitalistlikes riikides. 1956. ja 1957. aasta inflatsioonile on kõige iseloomustavam tarbekaupade hindade järsk suurenemine ja elukalliduse tõus. Inflatsiooni kasvu põhjuseks on tohtud relvastumiskulud, mis suurenevad veelgi selle tõttu, et monopolid müüvad riigile relvastust kõrgendatud hindadega. Seepärast on kapitalistlikud riigid sunnitud üha rohkem raha ringlusse paiskama. See toob aga endaga kaasa raha ostujõu vähenemise. Nii moodustab dollari ostujõud praegu umbes 50 protsenti 1939. aasta tasemest. Eriti tugev inflatsioon on Prantsusmaal, Itaalias, Kreekas, Jaapanis.

Seoses sellega, et Ameerika Ühendriikides, Inglismaal, Prantsusmaal ja Saksa Föderatiivses Vabariigis lasti paljude aastate jooksul välja laene, kasvab nende maade riigivõlg väga suureks. Nii moodustas Ameerika Ühendriikide riigivõlg 1939. aastal 46 miljardit dollarit, 1956. aastal aga juba 275 miljardit dollarit. Imperialistlike riikide valitsused püüavad olukorda päästa maksukoorma pideva suurendamisega. Nii moodustavad maksud Ameerika Ühendriikide töölise büdžetis rohkem kui 30 protsenti.

Seisaku ja roiskumise tendents väljendub kapitalistlike maade tootmise kasvutempo aeglustumises, mis ei toimu järjekindlalt, vaid esineb tendentsina, avaldades ebäühtlaselt nii perioodide kui ka maade kaupa.

Sõjajärgsel perioodil toimub kapitalismi tsükliline areng väga omapäraselt. Ameerika Ühendriigid annavad üle poole kapitalistliku maailma toodangust. Sellepärast

oleneb kapitalismi tsükliline areng sõjajärgsel perioodil eelkõige Ameerika Ühendriikide majanduse olukorrast.

Sõja-aastail jõudis Ameerika Ühendriikides tootmine kõrgeimale tasemele 1943. aasta lõpul. Selle tasemega võrreldes langes tootmine 1946. aastaks 37 protsendi võrra. Seejärel toimus mõningane elavnemine. 1948. aasta lõpul valmis Ameerika Ühendriikides ületootmiskriis. Kriisi süvenemist peatas relvastumise võidujooks, mis toimus seoses Koreas alanud sõjaga. 1953. aastal algas Ameerika Ühendriikides uuesti majanduskriis. Aasta jooksul vähenes tööstuslik tootmine üle 10 protsendi. 1954. aasta lõpul algas uus elavnemise faas, kuid majanduse olukord oli endiselt kõikuv ja Ameerika Ühendriigid seisid uue majanduskriisi künnisel. Tööstusliku tootmise maht oli 1958. aasta esimeses kvartalis 11 protsendi võrra väiksem kui möödunud aasta esimeses kvartalis. Sõjajärgsel perioodil ei ole sellist kiiret langust veel olnud. Kriisinähtused esinevad praegu kõigis Ameerika Ühendriikide peamistes majandusharudes. Praeguste kriisinähtuste omapära seisab selles, et nad esinevad ennenägematu relvastumise võidujooksu ja elukalliduse tõusu tingimustes, mis tekitavad uusi raskusi ja veel rohkem viletsust Ameerika Ühendriikide töölisklassile, eriti aga töötuile.

President Eisenhoweri 1958. aasta jaanuarikuu läkituses («Maa majanduslikust olukorrast») Ameerika Ühendriikide kongressile on öeldud, et tööstuslik tootmine langes 1957. aastal allapoole 1956. aasta taset ja et see langemine jätkub ka 1958. aastal. 1957. aastal vähenes ekspordi kasvutempo kahekordselt, impordi kasvutempo aga viiekordselt. Ameerika Ühendriikide kaubavarud ulatusid 1956. aasta lõpul juba 98,8 miljardi dollarini. 12. veebruaril 1958 avaldasid Ameerika Ühendriikide ajalehed president Eisenhoweri eriavalduse majandusküsimustes. Selles avalduses leidub optimistlikke ennustusi selle kohta, kuidas Ameerika Ühendriikide majandus lähemal aastail areneb. Kuid tegelikkuses näeb asi hoopis teisiti välja. Nii langes New Yorgi börsil uuesti aktsiate kurss; terasetööstuses on rakendatud ainult 55 protsenti üldvõimsusest; töötute arv on lühikese ajaga kasvanud 1 112 000 inimese võrra. Kõik see näitab, et faktid osutuvad tugevamaks Eisenhoweri headest soovidest. Praegu arutavad ameerika majandusteadlased küsimust, kas toot-

mise langus meenutab 1953.—1954. aasta, 1948.—1949. aasta olukorda või siis 1920., 1929. või 1937. aastal alanud kriisi.

1957. aastal suurenes ebaühtlus väliskaubanduse valdkonnas. Jätkus Ameerika Ühendriikide ja Saksa Föderatiivse Vabariigi väliskaubandusalane ekspansioon.

Kapitalistid püüavad turuprobleemi teravnemise vastu võidelda mitmesuguste vahenditega. Üheks neist, mis viimasel ajal on kapitalistlikus maailmas eriti levinud, on kaupade müümine järelmaksuga. Nii müüakse järelmaksuga majapidamistarbeid Ameerika Ühendriikides 58 protsendi ulatuses, Inglismaal 50—80 protsendi ja Kanadas 67 protsendi ulatuses. Sellega saavutati kaupade läbimüügi mõningane suurenemine, kuid see ei saa kaua kesta. Nii näiteks moodustas ostjate võlgnevus (järelmaksuga ostmisel) Ameerika Ühendriikides 1957. aastal 30,5 miljardit dollarit. Nüüd hakkab järelmaksuga müümine turgu ahendama, sest võlgnikud peavad tasuma varem ostetud kaupade eest, mille tõttu väheneb nõudmine kaupade järele. Seega on see meetod ennast juba suurel määral ammandanud.

Ameerika Ühendriikide ajakirjanduses pööratakse väga suurt tähelepanu riigi majanduslikule olukorrale. Sealjuures püütakse asja kujutada nii, et praegust olukorda tuleb kasutada relvastumiskulude suurendamiseks, uute krediitide andmiseks monopolidele, tööraha maksukoorma suurendamiseks, tööliste palgatõstmise nõudmiste tagasilükkamiseks, tööintensiivsuse tõstmiseks ja teistest maadest kaupade sisseveo vähendamiseks. Ameerika Ühendriikide majanduses 1957. aasta lõpul toimunud oluline muutus seisab üldise ületootmise tekkimises.

Kapitalistlike maade põllumajanduslik tootmine kasvas 1956/57. aastal 1955/56. aastaga võrreldes 2,2 protsenti. Kuid iga elaniku kohta arvestatuna kasvas see ainult 0,9 protsenti ning ületas viie sõjaeelse aasta taseme (aastad 1934—1938=100) 5 protsendi võrra. Kuigi põllumajanduslik tootmine on viimastel aastatel reas vähemarenenud maades palju kiiremini kasvanud kui tööstusriikides, siiski jäi see Ladina-Ameerikas, Austraalias, Uus-Meremaal veel sõjaeelsele tasemele. Esialgsete andmete järgi kujuneb 1957/58. aastal põllumajandusliku tootmise tase kapitalistlikus maailmas 1956/57. aasta tasemega võrreldes 1—2 protsendi võrra kõrgemaks.

Agraarkriis möllab kõigepealt Ameerika Ühendriikides, samuti aga ka Kanadas, Austraalias ja Argentiinas. Prantsusmaa, Itaalia ja Taani üksikutes põllumajandusharudes esineb ületootmist, tõsiseid raskusi toodangu realiseerimisel. Ameerika Ühendriikides oli 31. märtsil 1957 põllumajandussaaduste varusid 8,2 miljardi dollari ulatuses. Vastava seaduse alusel jäetakse Ameerika Ühendriikides miljonid hektarid põllumaad sööti. Ameerika Ühendriikide valitsuse otsuse kohaselt sõlmisid farmerid Põllumajanduspangaga lepingu, mille järgi nad kohustusid jätma sööti üle 11,3 miljoni hektari ehk 8 protsenti koristatavast pinnast. See leping täideti farmerite poolt umbes 80 protsendi ulatuses.

Kogu kapitalistlikus maailmas kasvas tööstuslik tootmine 1956. aastal 1955. aastaga võrreldes 4,6 protsenti. 1957. aastal aeglustus kapitalistlikes maades tööstusliku tootmise kasvutempo veelgi. Kogu kapitalistlikus maailmas oli tööstusliku tootmise maht 1957. aastal umbes 3 protsenti suurem kui 1956. aastal, Ameerika Ühendriikides aga ei esinenudki 1957. aastal üldse tööstusliku tootmise kasvu. 1956. aastaga võrreldes suurenes kõigis Lääne-Euroopa maades tööstuslik tootmine 5 protsendi võrra, s. o. niisama palju kui eelmisel aastalgi. Suuremal osal maadest kasvas ka väliskaubanduskäive.

Mõnedes Ameerika Ühendriikide tööstusharudes, nagu vase-, tsingi-, tekstiili- ja jalatsitööstuses, vähenes tootmine. 1957. aasta oktoobris langes Ameerika Ühendriikide tööstuslike kompaniide aktsiate kurss 19 protsenti. Raudteede aktsiad langesid 1957. aastal 53 protsenti. Ameerika Ühendriikide majanduslik kirjandus, samuti ka president Eisenhower on arvamusel, et 1958. aastal jätkub Ameerika Ühendriikides tootmise vähenemine.

Inglismaal tammus tööstuslik tootmine ühel paigal. 1956. aastaga võrreldes kasvas 1957. aastal Inglismaa tööstustoodang umbes ühe protsendi võrra. Kui aga arvesse võtta, et 1956. aastal oli tööstusliku tootmise maht väiksem kui 1955. aastal, siis on selge, et Inglismaa tööstus andis möödunud aastal umbes niisama palju toodangut kui 1955. aastal.

Kui 1956. aastal oli tööstusliku tootmise tempo Prantsusmaal kiirem kui teistes Lääne-Euroopa maades, siis möödunud aastal muutus see aeglasemaks ja moodustas 8 protsenti. 1958. aastal aeglustub tootmise kasvutempo,

nagu ütles Prantsusmaa endine peaminister Gaillard, veelgi suuremal määral. Seda põhjustavad inflatsiooni tugevnemine ja terav valuutakriis, mis puhkes 1957. aastal üle jõu käivate sõjaliste kulude mõjul.

Ka Saksa Föderatiivses Vabariigis jätkus 1957. aastal tööstusliku tootmise kasvutempo aeglustumine. Toodangu juurdekasv moodustas veidi üle 5 protsendi. Kuid tootmise aeglane kasv ei ole hoopiski üldine. Reas tootmisharudes esineb ületootmine. Näiteks vähenes ehitusseadmete tootmine 19 protsenti, foto- ja kinoaparatuuri tootmine 14 protsenti jne.

Itaalias kasvas 1957. aastal tööstustoodang 8 protsenti. See kasv oli mitmesugustes tööstusharudes väga ebahütlane. Mõnes tööstusharus, näiteks naftatöötlemistööstuses, vähenes toodangu väljalase.

Belgias suurenes tööstuslik tootmine 1957. aastal 3 protsenti, kusjuures vähenes tootmine mustmetallurgias, vase-tööstuses jne. Tööstustoodang kasvas mõningal määral ka Rootsis, Norras, Taanis, Luksemburgis, Kreekas; Hollandis aga peaaegu ei esinenud tööstusliku tootmise kasvu.

Tootmise kasvutempo aeglustumine toimus 1956. ja 1957. aastal enamikus kapitalistlikes riikides. Tempo kiirenemist võis märgata 1957. aastal ainult Itaalias. Tööstusliku tootmise juurdekasvu peamistes kapitalistlikes riikides 1955., 1956. ja 1957. aastal näitab alljärgnev tabel:

Riigid	Tootmise kasv (protsentides)		
	1955. aastal 1954. aastaga võrreldes	1956. aastal 1955. aastaga võrreldes	1957. aastal 1956. aastaga võrreldes
Taani	+ 2,9	- 1,0	-
Inglismaa	+ 5,7	- 1,0	+1
Rootsi	+ 6,9	+ 1,7	-
Ameerika Ühendriigid	+11,2	+ 2,9	0
Norra	+ 7,3	+ 4,3	-
Austria	+16,5	+ 4,4	-
Holland	+ 7,8	+ 4,6	-
Belgia	+ 9,3	+ 6,2	+3
Itaalia	+ 8,9	+ 7,7	+8
Kanada	+ 8,9	+ 7,7	-
SFV	+15,1	+ 8	+5
Prantsusmaa	+ 9,7	+11,0	+8
Jaapan	+ 8,2	+20,6	-

Nagu need andmed näitavad, arenes viimase kolme aasta jooksul tööstuslik tootmine väga ebaühtlaselt ja hüppeliselt.

Peamisteks teguriteks, mis avaldasid mõju tootmise kasvule enamikus kapitalistlikes riikides sõjajärgsel perioodil, olid: 1) majanduse militariseerimine, 2) tähtsamate kapitalistlike riikide majandusliku ekspansiooni intensiivistamine, 3) põhikapitali uuendamine ning 4) töörahva hulkade ekspluateerimise suurendamine ja nende elutaseme allakiskumine. Kuid nende tegurite toime on ajutine, üleminev. Nad teravdavad paratamatult kapitalismi vastuolusid, põhjustavad majanduskriisi. «Kapitalistlik maailmamajandus jääb kõikuvaks ja ebastabiilseks. Suheline kõrgkonjunktuur, mis püsib seni reas kapitalistliku maailma maades, on olulisel määral tekkinud relvastumise võidujooksu ja teiste mööduva tähtsusega tegurite ebakindlal alusel.»¹ Selliselt iseloomustas majanduslikku olukorda kapitalistlikes maades sotsialistlike maade kommunistlike parteide ja töölisparteide esindajate nõupidamine.

4. Kapitalistliku akumulatsiooni üldise seaduse toime tugevnemine

Kapitalistlike maade tööliklassi vaesumine pärast Teist maailmasõda on tingitud kapitalistliku akumulatsiooni üldise seaduse konkreetsest toimest. See seadus seisab selles, et kapitali kontsentratsiooni ja tsentralisatsiooniga ning kapitali orgaanilise struktuuri kasvuga suureneb ekspluateerivate klasside poolusel rikkus ja parasitism, kuna proletariaadi ja kogu töörahva poolusel suureneb absoluutne ja relatiivne vaesumine.

Kontsentreerides enda kätte üha suuremad kapitalid, saavad monopolid ka kõrgemaid kasumeid. Allpool toodud tabelist nähtub, et Ameerika Ühendriikide (ja ka teiste kapitalistlike maade) monopolid saavad sõjajärgsel perioodil palju suuremaid kasumeid kui enne Teist maailmasõda.

---

¹ Moskvas 14.—16. novembril 1957. aastal toimunud sotsialistlike maade kommunistlike parteide ja töölisparteide esindajate nõupidamise deklaratsioon. Rahumanifest. Tallinn, 1957, lk. 5.

Ameerika Ühendriikide monopolide kasumid

Kasumid sõjaeelsetel perioodil ja sõjaajal			Kasumid sõjajärgsel perioodil		
aastad	enne maksude mahaarvamist	pärast maksude mahaarvamist	aastad	enne maksude mahaarvamist	pärast maksude mahaarvamist
1940	9,3	6,5	1951	41,2	18,7
1941	17,0	9,4	1952	36,0	16,2
1942	20,9	9,5	1953	39,0	16,7
1943	24,6	10,5	1954	33,2	16,4
1944	23,3	10,4	1955	42,7	21,1
1945	19,0	8,3	1956	43,7	21,6
Kokku	114,1	53,6	—	235,8	110,7

Monopolide sõjajärgsete kasumite hindamisel tuleb silmas pidada raha odavnemist. Kuid kasumid kasvavad palju kiiremini kui langeb raha väärtus. Näiteks kasvasid aastail 1937—1955 monopolide kasumid Ameerika Ühendriikides 6,2 miljardilt dollarilt 42,7 miljardi dollarini (enne maksude mahaarvamist), s. o. 7-kordseks, samal ajal vähenes dollari väärtus umbes poole võrra. Järelikult kasvas kasumite reaalne summa 3,5-kordseks. Selle tulemusena suurenesid eriti kiiresti Ameerika Ühendriikide finantstuuksade kapitalid. Nii näiteks kasvas ajavahemikul 1937—1956 Du Ponti perekonna isiklik kapital 574 000 000 dollarilt 4 660 000 000 dollarini, s. o. peaaegu 8-kordseks; Melloni perekonna rikkus kasvas sama aja jooksul 391 000 000 dollarilt 3 767 000 000 dollarini, s. o. peaaegu 10-kordseks, samuti kasvasid Rockefelleri ja teiste finantsuuksade perekondade rikkused.

Inglismaa monopolide kasumid kasvasid 1 miljardilt naelsterlingilt 1938. aastal 4,2 miljardi naelsterlingini 1956. aastal. Umbes samuti kasvasid ka teiste kapitalistlike maade monopolide kasumid. See kolossaalne rikkuse kasv piirdub kapitalistlikes maades ainult eksploatatavate klasside ja eelkõige finantsoligarhia kapitalide kasvuga.

Sõjajärgsel perioodil jätkub proletariaadi rela-

tiiivne vaesumine, mis väljendub selles, et erinevus töölisklassi ja kodanluse olukorras pidevalt suureneb, et nende vahel tekib üha sügavam kuristik. See tuleneb sellest, et töölisklassi osa natsionaalses tulus pidevalt väheneb, kapitalistide osa aga järjest suureneb. Kui enne Teist maailmasõda näiteks moodustas tööliste ja teiste töötajate osa Ameerika Ühendriikide natsionaalses tulus 54 protsenti ja kapitalistide osa 46 protsenti, siis juba 1954. aastal langes töörahva osa 42 protsendile, kapitalistide osa aga tõusis 58 protsendini. Samal aastal oli töörahva osa natsionaalses tulus Inglismaal 40 ja Lääne-Saksamaal 35 protsenti. Palga osa langes Prantsusmaa natsionaalses tulus juba 1952. aastal 30 protsendile sõjaeelse perioodi 45 protsendi asemel.

Tuleb silmas pidada, et K. Marx ei piiranud tööjõu väärtuse suurust tööliste ja ta perekonna eluüldapidamiseks vajalike tarbimisvahendite füüsilise miinimumiga. Ta tõestas, et tööjõu väärtus ei ole püsiv suurus, vaid ajaloolise arengu käigus muutuv suurus. Tootlike jõudude kasvuga suurenevad tööliste ja nende perekondade vajadused materiaalsete hüvede alal, kasvavad nende kultuurilised ning teised vajadused, mis moodustavad tööjõu väärtuse lahutamatu koostisosa. Marksistlik-leninlik poliitiline ökonomia lähtub sellest, et tootlikkuse tõus põhjustab tööjõu väärtuse langust. Kuid tööliste vajaduste kasv, mille määrab ajalooliste tingimuste muutumine, kutsub samal ajal esile tööjõu väärtuse tõusu.

Viimaste aastakümnete kestel on tekkinud terve rida uusi tarvidusi, mis on vajalikud tööjõu taastootmiseks. Tootmise automatiseerimisega on kiiresti tõusnud tööintensiivsus, mille tõttu tekib vajadus parandada tööliste toitlustamist, korteriolusid, meditsiinilist teenindamist, suurendada puhkuse organiseerimise kulusid jne. On tekkinud hoopis uued vaimsed ja kultuurilised vajadused, nagu kino, raadio, televisioon jt. Neist ühiskonnas toimunud muutustest ongi tingitud tõsised muudatused traditsioonilises elutasemes.

Kodanlus aga ei taha neid muutusi arvestada. Ta püüab vähendada tööliste palka tööjõu väärtuse alumise piirini, s. o. elatusvahendite füüsilise piirini, ning võtta sellesse miinimumi kõige odavamaid, madala kvaliteediga saadusi ja igasuguseid surrogaate. Töölisklass võitleb selle eest, et palk üldiselt tõuseks tööjõu väärtuse ülemise piirini,

mis võtaks täielikult arvesse palgatöölise tööjõu väärtuse kasvu ajaloolisi ja moraalseid tegureid.

Kapitalistlike maade proletariaadi relatiivne vaesumine väljendub pärast Teist maailmasõda ka reaalsalga langemises. Kapitalismi üldkriisi ajastul, kus monopolid hoiavad oma kaupade hinnad kõrgel tasemel, kus esineb krooniline massiline tööpuudus, kus töölisklassi lõhenemine raskendab proletariaadi võitlust palga tõstmise eest, ei ole võimalik töölisklassi palga tõus, välja arvatud mõned lühiajalised ja ajutised perioodid.

Niisiis väljendub proletariaadi relatiivne vaesumine ka suurenevas vastuolus, mis seisab selles, et ühelt poolt kasvavad pidevalt töölisklassi vajadused, teiselt poolt aga ei saa nad neid rahuldada. Töölised võivad kapitalistliku korra tingimustes paremal juhul saada ainult selle osa tarbimisvahenditest, mis on vajalik palgatööjõu taastootmiseks, mitte aga tööliste kõigi vajaduste rahuldamiseks. Näitena võib tuua fakti, et töölised elavad urgastes ja viletsates korterites, kapitalistid aga mõnulevad uhketes paleedes ja lossides.

Selleks, et iseloomustada kapitalistlike maade töölisklassi ja kogu töörahva olukorda kapitalismi üldkriisi teisel etapil, tuleb käsitleda kõigi nende näitajate kompleksi, mis peegeldavad ja väljendavad proletariaadi ja kogu töörahva töö- ja elutingimusi, s. o. nende elutaset selle sõna laias mõttes.

Mis on siis absoluutne vaesumine kapitalismi tingimustes? Absoluutne vaesumine on töörahva elutaseme langemine, mille on esile kutsunud, esiteks, tööstuse kasv linnas ja agraarse ülerahvastuse suurenemine maal; teiseks, palgatöölise reaalsalga tase ja dünaamika; kolmandaks, tööintensiivsuse tõus, tööpäeva pikkus ning sellega kaasnev õnnetusjuhtumite arvu kasv ja tööliste töövõimelise ea lühenemine; neljandaks, sõdade, eriti maailmasõdade toime; viiendaks, talurahva ning mahajäänud ja vähearenenud maade rahvastiku vaesumine ja laostumine; kuuendaks, korteriolud, haiguste, eriti vaimu- ja närvihaiguste levik, meditsiinilise teenindamise, sotsiaalkindlustuse ja toitlustamise olukord, kuritegevuse kasv jne.

Absoluutse vaesumise protsessi ei tule tõlgendada kui töörahva elutaseme pidevat, igapäevast ja kõikjal ühtmoodi toimuvat langemist. Teise maailmasõja ajal langes

tööraha elutase kõigepealt sõdivates ja teistes kapitalistlikes maades. Kuid sõjajärgsel perioodil oli valitsev klass sunnitud klassivõitluse tulemusena järeleandmisi tegema, mille tõttu tööraha olukord hakkas 5.—6. aastal pärast sõda osaliselt paranema.

Kodanlus püüdis seda kasutada tööraha petmiseks, väites, et ajutine ja suhteline tõus olevat muutunud kogu kapitalismi arenemise seaduspäraseks ja alaliseks nähtuseks.

Tööpuuduse tase, mis määrab töölisklassi ja kogu tööraha materiaalse olukorra, on kapitalistlikes riikides kogu sõjajärgsel perioodil olnud väga kõrge.

Kuuel peamisel kapitalistlikul maal — Ameerika Ühendriikides, Inglismaal, Prantsusmaal, Saksa Föderatiivses Vabariigis, Itaalias ja Jaapanis — moodustas ametlikult registreeritud töötute arv sõjajärgsel perioodil üle viie miljoni inimese, üksikutel perioodidel aga 7—8 miljonit inimest. 1956. aastal oli nimetatud maades 6,5 miljonit töötut, 1929. aastal aga 4,2 miljonit töötut. Järelikult kasvas sel ajavahemikul neis maades töötute arv 1,5-kordseks. 1957. aasta lõpul oli Inglismaal 400 000 töötut ja osaliselt töötut, Lääne-Saksamaal 1 212 000 ja Itaalias 1 600 000 töötut.

Ameerika Ühendriikides moodustas töötute arv aastail 1922—1929 keskmiselt 1 400 000 inimest, aastail 1950—1957 aga 2 600 000 inimest, s. o. kasvas peaaegu kahekordseks. 1958. aasta märtsis oli Ameerika Ühendriikides 5 200 000 töötut. Ametlike andmete järgi oli Jaapanis 1956. aastal 11 500 000, Ameerika Ühendriikides 1955. aastal 9 500 000 ja Itaalias 2 000 000 osaliselt töötut.

Massiline krooniline tööpuudus võimaldab kapitalistidel alandada tööliste reaalpalka. 1955. aastal tõusis elukallidus 1938. aastaga võrreldes Ameerika Ühendriikides peaaegu 2-kordseks, Inglismaal 2,5-kordseks, Saksa Föderatiivses Vabariigis 72 protsenti. Kapitalistlikes riikides esineb kogu aeg suur vahe reaalpalka ja elatusmiinimumi vahel, ning see vahe suureneb pidevalt.

Ameerika Ühendriikide töötlevas tööstuses moodustas 1955. aastal töölise keskmine aastapalk 4135 dollarit, elatusmiinimum oli aga samal ajal Kalifornia ülikooli juures asuva Gelleri komisjoni andmetel 5465 dollarit. Umbes 3 miljoni perekonna sissetulek moodustab Ameerika Ühendriikides vähem kui tuhat dollarit. Kodanliku statis-

tika andmetel, mis lähtub natsionaalse tulu keskmistest arvudest või töölisaristokraatia palgast, töötud välja arvatud, sai peaaegu pool Ameerika Ühendriikide perekondadest aastas vähem kui 3000 dollarit sissetulekut, üle veerandi perekondadest sai aastas vähem kui 2 000 dollarit, s. o. tunduvalt vähem kui üldtunnustatud elatusmiinimum. Neli miljonit perekonda või 16—20 miljonit inimest ei saa Ameerika Ühendriikides hädavajalikku toitu. Ameerika Ühendriikide endine president Truman kirjutas oma viimases läkituses 1952. aastal, et üks viiendik Ameerika Ühendriikide rahvastikust (32 miljonit inimest) toitub halvasti, riietub halvasti ja elab halbades elamutingimustes. Pärast seda on Ameerika Ühendriikide tööraha olukord veelgi halvenenud. Ameerika Ühendriikide endine president Truman esines 22. veebruaril 1958. aastal avaldusega, milles ta ütles: «Praegu otsib neli kuni viis miljonit meest ja naist meie riigis tööd, miljonid teised töötavad osalise tööajalaga, ja neid tuleb järjest juurde... Pankrotid ei ole kunagi varem omandanud sellist ulatust, kui mitte arvestada viimast kriisi... Sel ajal, kui töölistel pole tööd ja tehased seisavad, suhtutakse kooliharidusse hoolimatusega. Haiglad on viimse võimaluseni täis, pooled Ühendriikide elanikud ei ole võimelised maksma arstidele ja tasuma haiglaarveid. Maanteed vajavad rekonstrueerimist, urgaste likvideerimine venib pikale.»¹

Jaapanis moodustas palk 1954. aastal 41,3 protsenti elatusmiinimumist. Kapitalistlike riikide töörahas tarbib tunduvalt vähem kui enne sõda. Margariin tõrjub tööraha laualt välja või, märksa on vähenenud ka liha tarbimine. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni andmetel on nende isikute arv, kes ei saa kapitalistlikus maailmas küllaldaselt määralt toitu, kasvanud 31 protsendilt 1939. aastal 59 protsendini 1955. aastal.

Kapitalistlike maade proletariaadi absoluutne vaesumine on tihedalt seotud tema reaalpalka muutumisega, kuid proletariaadi absoluutset vaesumist ei tule samastada tema reaalpalka langemisega. Töölisklassi absoluutne vaesumine võib esineda ka siis, kui reaalpalk ei muutu või isegi tõuseb. See toimub sel juhul, kui halvenevad tööttingimused, kasvab tööintensiivsus, kui palk ei kompenseeri tööliste lihaste ja närvide kulu, kui massilise tööpuuduse

¹ «Noorte Hääl», 25. veebruaril 1958. a.

suurenemine kisub alla töötavate tööliste reaalsalga kasvu, arvestades seda kogu tööliklassi suhtes.

Kas sõjajärgsel perioodil on toimunud proletariaadi reaalsalga langus või tõus? Akadeemik E. Varga andmetel langes 5—6 aasta jooksul pärast Teist maailmasõda peamiste kapitalistlike riikide tööliklassi reaalsalg. Seoses tööpuuduse tsüklilise kasvu ja vähenemisega, võrdlemisi kõrge konjunktuuriga, samuti tööliklassi võitlusega ekspluateerimise suurendamise vastu ja elutingimuste parandamise eest läks 1955. ja 1956. aastal tööstuslikult arenenud kapitalistlike maade proletariaadi mõningatel kihtidel korda saavutada reaalsalga teatavat tõusu. Kuid 1957. aastal kaotas tugevnev inflatsioon ja tööpuuduse kasv selle tööliklassi võidu täielikult. 1958. aastal langevad kogu tööliklassi palk ja talurahva sissetulekud kõigis kapitalistlikes maades. Kapitalistliku maailma töörahva laialdaste kihtide majanduslik olukord halveneb.

«Ajutine konjunktuur säilitab reformistlikke illusioone kapitalistlike maade mõninga osa tööliste hulgas. Sõjajärgseil aastail on kõrgeltarenenud kapitalistlike maade mõnedel tööliklassi kihtidel võitluses tugevneva ekspluateerimise vastu ja oma elutingimuste parandamise eest õnnestunud saavutada teatud palgakõrgendust, kuigi reaalsalg reas sellistes maades on madalam sõjaeelset tasemest. Kuid suuremas osas kapitalistlikest maadest, eriti asumaades ja sõltuvates riikides, elavad miljonid töötajad viletsuses.»¹

Reaalsalg oli Ameerika Ühendriikides kõigi sõjajärgsete aastate jooksul, välja arvatud 1956. aasta, madalam kui 1944. aastal. 1955. aastal oli seal reaalsalg 36 protsenti kõrgem kui 1946. aastal, kuid 2 protsenti madalam kui 1944. aastal. 1957. aastal langes Ameerika Ühendriikide tööliste palk 1956. aastaga võrreldes 2,1 protsenti. Inglismaal oli palk ainult 1947. ja 1955. aastal sõjaeelsete aastate tasemel. Kõigil ülejäänud sõjajärgseil aastail oli siin palk sellest tasemest madalam. Prantsusmaal oli reaalsalg 1954. aastal 30 protsenti madalam kui 1938. aastal. Prantsusmaal ei ole tööliste reaalsalg veel praegugi tõusnud

---

¹ Moskvas 14.—16. novembril 1957. aastal toimunud sotsialistlike maade kommunistlike parteide ja töölisparteide esindajate nõupidamise deklaratsioon. Rahumanifest. Tallinn, 1957, lk. 5—6.

1938. aasta tasemele. Analoogiline on olukord ka teistes kapitalistlikes maades.

Akadeemik E. Varga andmeil oli 1955. aastal töötleva tööstuse ettevõtete tööliste keskmine nädalapalk Ameerika Ühendriikides 76,5 dollarit, Inglismaal 20,2 dollarit, Lääne-Saksamaal 20,6, Itaalias 13,8 ja Jaapanis 11,1 dollarit. Järelikult on olemas suur erinevus Ameerika Ühendriikide tööliste palga ja teiste kapitalistlike maade tööliste palga vahel. Kuid ka Ameerika Ühendriikide enda tööstusharude tööliste palgas on suuri erinevusi. Nii näiteks moodustas 1957. aasta jaanuaris töötleva tööstuse tööliste keskmine nädalapalk 82 dollarit, autotööstuses — 114 dollarit, metallitööstuses — 109, tubakatööstuses 60 ja pesumajades 43 dollarit.

Eriti raske on töörahva olukord Ameerika Ühendriikidest ja teistest imperialistlikest maadest sõltuvates riikides. Madala palgaga kaasneb siin elukalliduse kiire tõus. Nii tõusis 1956. aastal elukallidus 1955. aastaga võrreldes Brasiilias 33 protsenti ja Argentiinas 13 protsenti.

Niisiis näeme, et sõjajärgsel perioodil kasvas kogu kapitalistliku maailma tööstustoodang kahekordseks, tõusis tootlikkus ja tööintensiivsus ning suurenesid kapitalistide kasumid, kuid tööliklassi reaalpalk ei tõusnud.

1957. aastal hakkas kapitalistlike maade tööliklassi ja kogu töörahva olukord järsult halvenema. Järelikult jätkub tööliklassi relatiivne ja absoluutne vaesumine. Sotsialistlike maade kommunistlike parteide ja töölisparteide esindajate nõupidamise deklaratsioonis rõhutatakse, et «kapitalistlike maade töörahvas elab praegu sellistes tingimustes, mis ikka tugevamini sunnib teda veendumas selles, et ainus väljapääs tema raskest olukorrast on sotsialism. Seega kujunevad järjest soodsamad võimalused töötajate kaasatõmbamiseks aktiivsele võitlusele sotsialismi eest»¹.

Kuidas saab rääkida Ameerika Ühendriikide tööliste reaalpalka suurest tõusust, nagu seda teevad Ameerika Ühendriikide imperialismi apoloogeid, kui toidukaupade ja rõivaste ostmiseks tehtavad kulutused iga inimese kohta on praegu tegelikult väiksemad kui 1948. aastal. Kui aga arvestada töö järsku intensiivistumist pärast sõda, siis on

---

¹ Moskvas 14.—16. novembril 1957. aastal toimunud sotsialistlike maade kommunistlike parteide ja töölisparteide esindajate nõupidamise deklaratsioon. Rahumanifest. Tallinn, 1957, lk. 6.

selge, et mõningail sõjajärgseil aastail toimunud konjunktuuri tõus ei kutsunud esile Ameerika Ühendriikide töölisklassi olukorra paranemist (või kui kutsus, siis ainult ajutiselt töölisklassi väga väikese osa hulgas). Samal ajal saavad sajad direktorid Ameerika Ühendriikides aastas palka üle 100 000 dollari. «General Motors'i» direktor Ch. Wilson sai 1950. aastal palka 626 000 dollarit. Kuid peale selle saavad direktorid tulu oma kapitali ja spekulatiivsete tehingute pealt. Ka kapitalistlike maade ametiühingute oportunistlikud liidrid saavad tihtipeale väga kõrget palka. Nii näiteks saab Ameerika Ühendriikide mäetöölise ametiühingu liider 100 000 dollarit aastas.

Töölisklassi ekspuaterimise suurenenine väljendub lisaväärtuse normi kasvus. Lisaväärtuse norm moodustas Ameerika Ühendriikide tsensuslikus tööstuses (s. o. ettevõtetes, mille aastatoodangu väärtus on üle 5000 dollari) 1939. aastal 200 protsenti, 1955. aastal aga 235 protsenti. Paljudes ettevõtetes, eriti sõjatööstuses, ulatub lisaväärtuse norm 400—500 protsendini ja rohkemgi.

Üha ulatuslikumalt ekspuateritakse kapitalistlikes maades naiste ja laste tööd. Tööpuuduse ja agraarise ülerahvastuse kasv kutsub esile konkurentsi, mis põhjustab palga langemise allapoole tööjõu väärtust.

Seoses tootmise automatiseerimisega on sõjajärgsel perioodil tohutult tõusnud tööintensiivsus, mis soodustab palga langemist allapoole tööjõu väärtust. Tihtipeale ületab töötempo, tööintensiivsus niivõrd suurel määral füsioloogilised piirid, et mitte mingisugune lisapalk ei saa katta seda kahju, mis see tohtu intensiivsus töölise organismile tekitab. Töölise organism kulub kiiresti, tekivad kutsehaigused ning eriti närvi- ja psüühilised haigused, tööline vananeb enneaegselt, kaotab normaalse töövõime ning jääb kas hoopis tööta või peab leppima madalampalgalise tööga. Eriti sageli esineb niisugune olukord Ameerika Ühendriikides.

Tööintensiivsuse tõusuga kaasneb tootmisalaste õnnetusjuhtumite ja vigastuste arvu kasv. See esineb ka selle tõttu, et kapitalistlikes ettevõtetes puuduvad sageli töökaitsevahendid. Ameerika Ühendriikide ametiühingute ajaleht «Federation News» teatas 1957. aasta algul, et 1956. aastal esines Ameerika Ühendriikides

4 350 000 traumajuhtumit, mille tõttu umbes 2 000 000 inimest kaotas kas osaliselt või täielikult töövõime; trauma- ja õnnetusjuhtumite tagajärjel suri 14 300 inimest.

Haigestumiste ja traumajuhtumite arvu kasv avaldab töölisklassi olukorrale negatiivset mõju ka sellepärast, et kapitalistlikes maades on meditsiiniline teenindamine väga kallis.

Sõjajärgsel perioodil on kapitalistlike maade töölisklassi ja talurahva elutasemele eriti negatiivset mõju avaldanud tohutult kasvanud maksud, elukallidus, inflatsioon, rahvamajanduse militariseerimine.

Kapitalistlike maade rahvamajanduse militariseerimine viib selleni, et suur osa peamiste kapitalistlike riikide toodangust on külmutatud hiiglasuurte relvastuse ja sõjamaterjalide varude näol. Sellepärast ei käi tootmise kasvuga kaasas isikliku tarbimise suurendamine.

Imperialistlike riikide relvastatud jõud on sõjajärgsel perioodil kasvanud rahuaja kohta enneolematult suureks. Näiteks viibis Ameerika Ühendriikides 1939. aastal sõjaväeteenistuses 370 000 inimest, 1955. aastal aga 3 100 000 inimest. Seoses sellega on tohutult kasvanud imperialistlike riikide sõjalised kulutused. Ameerika Ühendriikide sõjalised kulutused suurenesid 1955. aastal 1938. aastaga võrreldes 37-kordseks ja moodustasid 40,4 miljardit dollarit. 1913. aastal tuli iga Ameerika Ühendriikide kodaniku kohta sõjalisi kulutusi 3,5 dollarit, 1954/1955. aastal aga 250 dollarit. Ainuüksi NATO bloki liikmesriikide sõjalised kulutused olid 1957. aastal kolm korda suuremad kui 1950. aastal. NATO maad kulutasid ajavahemikul 1950—1957 sõjalisteks ettevalmistusteks üle 400 miljardi dollari.

Seoses tohutute sõjaliste kulutustega, mis moodustasid 1957. aastal Inglismaa eelarves 27 protsenti kõigist kulutustest, tõusid seal hinnad ja tugevnes inflatsioon. Ametlikel andmetel kasvas Inglismaal elukalliduse indeks 1957. aastal 4 protsenti ja kahe viimase aasta jooksul 7 protsenti.

Viimase kahe aasta jooksul assigneeris Prantsusmaa sõjalisteks vajadusteks 1400 miljardit franki aastas, mis moodustas üle veerandi kogu eelarve kuludest. 1957. aasta 9 kuu jooksul moodustasid Prantsusmaa otsesed sõjalised kulutused 1062,2 miljardit franki 1956. aasta 9 kuu 950,8

miljardi frangi asemel. Prantsusmaa eelarve on regulaarselt defitsiitne. 1957. aastal moodustas see defitsiit peaaegu 1000 miljardit franki. Seoses sellega kasvas inflatsioon ja tõusid hinnad. Ainuüksi möödunud aasta teisel poolel kasvas elukalliduse indeks 10 protsenti. Seda põhjustas eriti sõda Alžeerias, mis läheb Prantsusmaale maksma umbes 700 miljardit franki aastas, s. o. 2 miljardit franki päevas. «Seni kui Prantsusmaa kannab sõjaraskusi Alžeerias, ei ole näha tema majanduslike raskuste lõppu,» kirjutab inglise ajakiri «Economist». Tohutult on kasvanud Prantsusmaa riigivõlg, mis moodustas 1939. aastal 420 miljardit franki, 1957. aasta detsembris aga 7 triljonit franki. Järelikult esineb Prantsusmaal terav rahanduskriis, mis väljendub väga kiiresti arenevas inflatsioonis ja kasvavas riigivõlas. Seda rahanduskriisi ei suuda pehendada Ameerika Ühendriikidelt saadud laen 655 200 000 dollari suuruses summas, mis kulutatakse sõjaks Alžeerias ja mille tasumine langeb uue koormana Prantsusmaa töörahva õlgadele.

Lääne-Saksamaa majandusele ja töörahva elutasemele hakkavad negatiivset mõju avaldama üha kasvavad sõjalised kulutused, mis 1957. aastal eelmise aastaga võrreldes järsult suurenesid. Eelarve defitsiit võib ajakirja «Der Volkswirt» järgi 1958/1959. aastal moodustada 7 miljardit marka. 1957. aastal kasvas ametlike andmete järgi Lääne-Saksamaal elukalliduse indeks 4 protsenti.

Kõik need faktid annavad tunnistust sellest, et kapitalistlike maade rahvamajanduse militariseerimine suurendab uue maailmasõja tekkimise ohtu, põhjustab imperialistlike maade monopolide veelgi suuremat rikastumist ning töörahva absoluutset vaesumist.

Ka töötavate talupoegade eksploateerimine monopolide poolt muutub järjest tugevamaks. Üha suurem osa töötava talurahva sissetulekutest läheb monopolistide taskusse. Ameerika farmeri osa põllumajandussaaduste eest makstava iga dollari pealt langes 54 sendilt 1945. aastal 42 sendile 1955. aastal. Kõik see on põhjustanud väiketalupoegade laostumise protsessi süvenemist. Kapitalistlikes maades esineb tohtu agraarne ülerahvastus. 1945. aastal oli Ameerika Ühendriikides 5,8 miljonit farmi, 1955. aastal aga kõigest 4,8 miljonit. Kümne aasta jooksul vähenes farmerite arv 1 077 000 võrra. Varem ei ole Ameerika Ühendriikides

kunagi esinenud niisugust farmerite majanduslikku laostumist. Suures ulatuses esineb agraarne ülerahvastus Itaalias, Jaapanis. Ladina-Ameerikas kannatab talurahvas maapuuduse all. Samal ajal aga on kolossaalsed maakõlvikud suurmaaomanike käes.

Kapitalismi üldkriisi ajastul, mil suureneb kapitalistlike maade arenemise ebaühtlus, etendab töörahva vaesumise tegurina üha suuremat osa m a h a j ä ä n u d m a a d e — a s u m a a d e j a s õ l t u v a t e r i i k i d e i m p e r i a l i s t l i k e k s p l u a t e e r i m i n e a r e n e n u d m a a d e, s. o. metropolide poolt. Tungides asumaade ja sõltuvate riikide majandusse, rakendavad kapitalistlikud monopolid kõige julmemaid ja ebainimlikumaid ekspluateerimismeetodeid ja isegi avalikku sunnitööd. Selle tagajärjeks on nende maade rahvaste põhilise osa selline suur vaesus ja viletsus, mis pole seni inimkonna ajaloos veel esinenud. Niisugune olukord valitseb praegu Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja teiste imperialistide võimutsemise tõttu Aafrika, Aasia ja Ladina-Ameerika asumaades ja sõltuvates riikides, kus töörahva absoluutne vaesumine esineb kõige teravamal kujul.

Absoluutne vaesumine väljendub kapitalistlike maade töörahva toitlustamise halvenemises. Vastavad erialased uurimused näitavad, et inglise tööliste toitlustamine oli sada aastat tagasi keskmiselt võetuna parem kui XX sajandil. Samasugune olukord valitseb ka teistes kapitalistlikes maades, rääkimata asumaadest ja sõltuvatest riikidest. On tõsiasi, et Ameerika Ühendriikide tööline tarbib sõjajärgsel perioodil ööpäevas vähem toitu (kalorite poolest) kui enne Esimest maailmasõda.

Kapitalistlike maade töölistel on praegu suuri raskusi rõivastuse ja jalatsite muretsemise, toitumise, korteriüüri tasumise jne. alal. Prantsusmaa Kommunistliku Partei peasekretär Maurice Thorez kirjutab: «Hiljutised arvestused näitavad, et Pariisi metallitöölise tööaeg, mis on vajalik ühe paari jalatsite muretsemiseks, suurenes nüüd 1913. aastaga võrreldes 1,66-kordseks. Restoranis lõunasöögi eest tasumiseks on vaja töötada nüüd 2 korda rohkem, kvaliteetse ülikonna ostmiseks — 2,38 korda rohkem ... Töölisklassi vaesumist tõestavad ka kõik viimased andmed toitlustamise, korteriolude, rõivastuse, sanitaarolude jne. kohta.»

Niisiis tõendavad kõik andmed, et pärast Teist maailma-

sõda toimub töölisklassi ja töörahva absoluutse vaesumise kasv kõigis kapitalistlikes riikides. Marksistlik-leninliku teooria tees, mille järgi kapitalistlike maade töörahvas vaesub, on täiesti kehtiv ka kapitalismi üldkriisi ajastul.

Oma absoluutsele ja relatiivsele vaesumisele vastab kapitalistlike riikide proletariaat streigiliikumise laiendamisega, vaatamata sellele, et on olemas karm tööliste vastane seadusandlus, et ametiühingute õigused on piiratud ja valitsus «reguleerib» töökonfliktid kapitalistide kasuks. Kapitalismi üldkriisi teisel etapil on streigiliikumine muutunud märksa ulatuslikumaks kui üldkriisi esimesel etapil. Märkatavalt on suurenenud nii streikidest osavõtjate arv kui ka streikide tõttu kaotatud tööpäevade arv. Nii näiteks toimus 1957. aastal Inglismaal 2855 streiki, millest võttis osa 1 359 000 inimest, s. o. 851 000 inimest rohkem kui 1956. aastal. Kaotati 8 400 000 tööpäeva, s. o. neli korda rohkem kui 1956. aastal.

On kasvanud töölisklassi organiseeritus ja poliitiline teadlikkus. Prantsusmaal ja Itaalias toetab enamik organiseeritud töölisi kommunistlikku parteid. Suures ulatuses ja väga organiseeritult toimus 1956. ja 1957. aastal Jaapani ja Lääne-Saksamaa tööliste streigiliikumine. Eriti hoogsalt ja ulatuslikult arenes 1957. aastal streigiliikumine Prantsusmaal.

Sõjajärgsel perioodil toimub mitte ainult streigiliikumise ennenägematu kasv, vaid ka tähendusrikas tööliikumise arenemine asumaades ja poolasumaades. Sõjajärgsel perioodil on kapitalistlike maade töölisklass saavutanud võitluses palga tõstmise eest tõsist edu ja oma olukorra mõningat paranemist.

Ei tohi alahinnata töölisklassi majanduslikku võitlust oma eluliste huvide eest. Kuid töölisklass ei saa kapitalistliku korra raamides jagu selle tootmisviisi majandusseaduste toimest, ei saa kaotada proletariaadi absoluutset vaesumist.

Marksism-leninism hülgab parempoolsete sotsialistide alusetu väite selle kohta, nagu oleks võimalik ametiühingute, kooperatiivide ja teiste töölisorganisatsioonide arenemise tulemusena jagu saada tööjõu väärtuse seadusest, väärtusseadusest, lisaväärtuse seadusest ja kapitalistliku akumulatsiooni üldisest seadusest. Töölisklass võib kaotada kapitalismi seaduste toime ja kindlustada oma olu-

korra paranemise ainult kapitalismi kukutamise ja sotsialismi ülesehitamise teel.

Kõik see näitab kapitalistliku akumulatsiooni üldise seaduse toime tugevnemist.

Praegu on suur tähtsus võitluse intensiivistamisel kommunistlikus ja töölisliikumises esinevate oportunistlike voolude vastu. On vaja otsustavalt üle saada revisionismist ja dogmatismist kommunistlike parteide ja töölisparteide ridades. Peamiseks ohuks on praegu revisionism, s. o. parempoolne oportunism kui kodanliku ideoloogia avaldus, «mis paralüeerib tööliklassi revolutsioonilist energiat ja nõuab kapitalismi säilitamist või taastamist»¹. Ükski oportunist ja renegaat (E. Bernstein, K. Kautsky, R. Hilferding ja teised) ei tunnista proletariaadi absoluutset vaesumist. Kodanlikud majandusteadlased aga eitavad mitte ainult proletariaadi absoluutset, vaid ka relatiivset vaesumist. Ameerika Ühendriikide kodanlik majandusteadlane Kuznets näiteks väidab oma raamatus, et Ameerika Ühendriikides olevat toimunud «revolutsioon tuludes», mis seisvat selles, et elanikkonna jõukate klasside ja isegi suurkananluse tulud olevat vähenenud, tööliste tulud aga kasvanud, mille tulemusena esinevat «tulude võrdsustamise tendents». Seda püütakse põhjendada sellega, et viimastel aastatel tõusis tööliste reaalpalk eriti Ameerika Ühendriikides. Kuid ainuüksi palga kohta käivatest andmetest ei piisa veel tööliklassi olukorra täielikuks iseloomustamiseks. Tööliklassi olukorra peamiseks näitajaks on tööjõu väärtuse ja palga vahekord. Kõigis kapitalistlikes maades on tööliste palk palju madalam tööjõu väärtusest. Rääkimata teistest kapitalistlikest maadest, on palk isegi Ameerika Ühendriikides, kus see on suhteliselt kõrgem, tunduvalt madalam elatusmiinimumist.

Kodanlikud majandusteadlased väidavad, et olevat toimunud kapitalismi «põhjalik ümberkujunemine», et kapitalism olevat täiustunud ja muutnud oma loomust, muutunud «rahvakapitalismiks», kriisideta demokraatlikuks kapitalismiks. Selle täiesti põhjendamatu ja ebateadusliku väite eesmärgiks on õõnestada ja pidurdada kapitalistlike

---

¹ Moskvas 14.—16. novembril 1957. aastal toimunud sotsialistlike maade kommunistlike parteide ja töölisparteide esindajate nõupidamise deklaratsioon. Rahumanifest. Tallinn, 1957, lk. 13.

maade töölisklassi võitlust rahu ja sotsialismi eest ning sundida teda leppima kapitalismiga, absoluutse ja relatiivse vaesumisega, majanduskriisidega. Ei saa juttugi olla mingist «kapitali demokraatiseerimisest» lihtsalt sel alusel, et tähtsusetu osa aktsiaid on sattunud üksikute väikekodanlaste ja kõrgemat palka saavate tööliste kätte. Tegelikult aga ei oma aktsiaid 97 protsenti Ameerika Ühendriikide töolistest. Samasugune olukord valitseb ka teistes kapitalistlikes maades.

Milles seisab siis «ameerika eluviis», mida kodanluse ideoloogid nii ülistavad?

Niinimetatud «ameerika eluviis» seisab eksploateerivate orjastamises, valge terrori rakendamises. Vabriku erapolitsei, samuti kohalik ja linnapolitsei terroriseerib töölisi; politsei kaitseb streigimurdjate organisatsioone; valitsemisorganid ja kohtud on suunatud tööliste, neegrite ja kehvikute vastu. Ametlikel andmetel töötab Ameerika Ühendriikide vabrikutes ja farmides illegaalselt üle kahe miljoni kooliealise lapse.

«Ameerika eluviis» seisab selles, et konkurentsivõitluses võib vabalt hävitada majanduslikult nõrgemat vastast. Selle tulemusena laostuvad iga päev tuhanded farmerid, käsitöölised, väikekapitalistid ja -kaupmehed. Ameerika Ühendriikides valitseb liigkasuvõtmise vabadus. Nii näiteks võetakse farmerilt alla 500-dollarise laenu eest 13 ja rohkem protsenti. Kõik progressiivne surutakse siin maha, kommuniste ja progressiivselt mõtlemaid inimesi kiusatakse taga ja heidetakse vanglasse.

5. Kapitalismi majanduslike ja poliitiliste vastuolude süvenemine. Klassivõitluse arenemine kapitalismi-maades. Võitlus rahu eest

Imperialismi ajastu kapitalismi majandusliku ja poliitilise arenemise ebaühtluse suurenemine põhjustab imperialistidevaheliste vastuolude teravnemist. Samal ajal, kui imperialistlikud riigid loovad sotsialismi vastu võitlemiseks igasugused majanduslikud blokid ning poliitilised ja sõjalised liidud, teravnevad vastuolud niihästi monopolide vahel kui ka imperialistlike riikide vahel. Kõik imperialistide poolt moodustatud agressiivsed rüh-

mitused on nende omavahelise võitluse ja nägelemise areeniks.

Võitlus imperialistide vahel teravnes eriti selle tõttu, et kapitalistliku eksploateerimise sfäär on ahenenud rea Euroopa ja Aasia rahvademokraatia maade väljalangemise-ga imperialismi süsteemist. Ka nende maade ressursi-dele, kus rahvas heitis endalt koloniaalikke, saavutas poliitilise iseseisvuse ning ehitab praegu kapitalistlikel alustel üles oma natsionaalset majandust, on imperialistidele juurdepääs tunduvalt raskendatud. Nendes maades aga, mis on jäänud veel asumaade ja sõltuvate riikide seisundisse, kasvab rahvuslik vabadusliikumine, mis takistab või üksikjuhtumel ei võimalda imperialistidel kasutada nende maade tootlikke jõude. Kõik see muudab imperialistidevahelise võitluse asumaade, müügiturgude, odava tooraine allikate ja kapitali rakendamise sfääride pärast üha teravamaks.

Kapitalismi majandusliku arenemise ebaühtluse suure-nemine toob endaga kaasa üksikute maade osatähtsuse muutumise kapitalistliku maailma üldises tööstustoodan-gus. Pärast Teise maailmasõja lõppu kasutasid Ameerika Ühendriikide monopolid Inglismaa ja Prantsusmaa nõrge-nemist, eriti seoses koloniaalsüsteemi lagunemisega, samuti sõja läbi tekkinud majanduslikku laost ja tootmise järsku vähenemist võidetud maades, selleks et majandus-likult sisse tungida teiste imperialistlike riikide «tradit-sioonilistesse» mõjusfääridesse. See viis Ameerika Ühend-riikide osatähtsuse suurenemisele maailma kapitalistlikus tootmises.

Kuid Ameerika Ühendriikide niisugune peaaegu mono-poolne seisund kapitalistlikus maailmamajanduses likvi-deerus varsti. Pärast 1948. aastat arenes tööstuslik toot-mine Inglismaal ja Prantsusmaal küll aeglaselt, kuid siiski kiiremini kui Ameerika Ühendriikides. Saksa Föderatiivse Vabariigi, Itaalia ja Jaapani tööstuse arengu-tempo aga oli 2—3 korda kiirem kui Ameerika Ühend-riikides.

Seega muutus imperialistlike riikide jõudude vahekord sõjajärgsel perioodil Ameerika Ühendriikide kahjuks. See vähendas Ameerika Ühendriikide võimalusi teiste maade allutamiseks. Vähenes kurikuulsa «ameerika abi» kui teiste riikide majandusliku orjastamise vahendi tähtsus.

Ameerika Ühendriikide ja teiste kapitalistlike maade

majandusliku arengu taseme vahe on muidugi väga suur. Kuid alates 1948. aastast on see vahe vähenenud. Nii moodustas Saksa Föderatiivse Vabariigi osa 1948. aastal maailma tööstustoodangu mahus 7,1 protsenti, 1955. aastal aga 17,6 protsenti Ameerika Ühendriikide osast.

Ameerika Ühendriikide ja teiste imperialistlike riikide vaheliste vastuolude kasv on veel tingitud sellest, et Ameerika imperialism tungib majanduslikult ja poliitiliselt võõrastesse asumaadesse ja mõjusfääridesse.

Peamiseks vastuoluks imperialismileeris on vastuolu Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa vahel. Ameerika Ühendriikide püüe valitseda kapitalistlikku maailma on esmajärjekorras suunatud Inglismaa vastu. Kuid peab märkima, et Inglise imperialismil on olemas suured võimalused oma positsioonide säilitamiseks.

Selle peamise vastuolu kõrval esinevad imperialismileeris vastuolud sõjas võitnud ja võidetud maade vahel, samuti Ameerika Ühendriikide ja Prantsusmaa vahel, Inglismaa ja Prantsusmaa vahel. Vastuolud imperialistlike riikide vahel teravnevad eriti seoses kõigis kapitalistliku maailmamajanduse süsteemi sfäärides esineva majanduskriisiga. Imperialistlike riikide vahelised vastuolud on paratamatult varjatud sellepärast, et kapitalistlikud maad on finantssõltuvuses Ameerika Ühendriikidest. Ajavahe­mikul 1945—1955 said nad Ameerika Ühendriikidelt laene 51 miljardi dollari ulatuses. See sunnib neid tihtipeale olema Ameerika Ühendriikide poliitika sõiduvees. Imperialistlike riikide vahelised vastuolud jäävad ajutiste kompromisside («Euraatom», «Üldine turg» jne.) varju selleks, et kapitalismi üldistes huvides toimida sotsialismisüsteemi vastu.

Teravneb võitlus ka kapitalistlikul maailmaturul. Ameerika Ühendriigid andsid 1945. aastal 40 protsenti kapitalistliku maailma ekspordist. Kuid seejärel langes Ameerika Ühendriikide osa maailma ekspordis pidevalt, ulatudes 1950. aastal umbes 50 protsendini 1945. aastaga võrreldes. Samal ajal suurenes järjekindlalt Saksa Föderatiivse Vabariigi eksport. Saksa Föderatiivne Vabariik rühib visalt sennapoole, et jätta Inglismaa ekspordi mahult selja taha ja jõuda Ameerika Ühendriikide järel teisele kohale. Ekspordi valdkonnas teravneb konkurents Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide vahel, samuti Inglismaa ja Saksa Föderatiivse Vabariigi vahel.

Vastuolud imperialistlike riikide vahel teravnevad ka kapitali väljaveo alal. Ameerika Ühendriikide kapitalimahutused välismaal kasvasid 16,8 miljardilt dollarilt 1945. aastal 44,9 miljardi dollarini 1955. aastal, ja seda peamiselt Inglismaa ja Prantsusmaa «traditsioonilistesse» mõjusfääridesse tungimise arvel. Viimasel ajal on intensiivselt kapitali välja vedama hakanud ka Saksa Föderatiivne Vabariik. Kogu sellest ummikust, millesse on satunud kapitalistlik majandus ja poliitika, loodavad imperialistlikud ringkonnad pääseda uue maailmasõja ettevalmistamise ja vallapäastmisega. Oma kõnes NSV Liidu Ülemnõukogu juubeliistungjärgul 6. novembril 1957 ütles N. S. Hruštšov: «Kapitalismi üldkriisi ajastul on agressiivse imperialistliku poliitika ja majanduse iseloomulikuks jooneks militarismi — tänapäeva kapitalistliku ühiskonna vähjatõve — hiiglaslik kasv.»

Sõja ettevalmistamise poliitika peamisteks innustajateks on Ameerika Ühendriikide finantsoligarhia esindajad. Kuid Ameerika Ühendriikide agressiivsed imperialistlikud ringkonnad, võttes arvesse ajaloo kogemusi, on siiski võrdlemisi ettevaatlikud. Nad kardavad, et uus sõda võib neile väga ohtlikuks muutuda. Sellepärast püüavad nad seda sõda ette valmistada kõigi reaktsiooniliste jõudude ühtekoondamise abil. Nad loodavad, et see annab neile ülekaalu sotsialismi jõudude üle, mis võimaldab neil oma tahet sotsialismileerile peale sundida. See on niinimetatud «jõupoliitika», mida toetavad Inglismaa ja Prantsusmaa agressiivsed ringkonnad, viimasel ajal aga eriti Saksa Föderatiivse Vabariigi imperialistid.

Majanduse valdkonnas väljendub «jõupoliitika» sotsialistlike maade diskrimineerimises. «Jõupoliitika» eesmärgiks on igati takistada rahvusvaheliste probleemide rahu-likku lahendamist, õhutada võidurelvastumist, luua teistes maades sõjaväebaase, värvata teistest maadest kahuriliha ning maha suruda töölis- ja demokraatlikku liikumist. Selle poliitika tööriistadeks on igasugused agressiivsed blokid ja liidud, samuti Dullese-Eisenhoweri doktriin jne.

Sotsialistlikud riigid ei poolda maailma jaotamist sõjalisteks gruppideks ja blokkideks. Kuid praeguses olukorras, kus kapitalistlikud lääneriigid keelduvad vastu võtmast sotsialismimaade ettepanekuid igasuguste sõjaliste blok-

kide likvideerimise kohta, peab eksisteerima ja tuleb tugevdada Varssavi lepingut. Sel lepingul, nagu see on kogu maailmale teatavaks tehtud Varssavi lepingust osavõtivate riikide deklaratsioonis, mis kirjutati alla 24. mail 1958, on kaitseiseloome, ta juhindub kõigi riikide vahel koostöö arendamise huvidest ning kindlustab Euroopa rahvaste julgeolekut ja rahu kogu maailmas.

Imperialistlikule sõjapoliitikale seab sotsialismileer, eesotsas NSV Liiduga, vastu kahe süsteemi rahuliku koos eksisteerimise poliitika. Kommunistlike ja töölisparteide poolt 1957. aasta novembris vastu võetud «Rahumanifestis» on öeldud: «Võistelgu nüüdsest alates erinevate sotsiaalsete süsteemidega maad omavahel rahu eesmärke teeniva teaduse ja tehnika arendamisel. Las nad näitavad oma paremust mitte lahinguväljal, vaid võistluses progressi eest, rahvaste elutaseme tõstmise eest.»¹

Rahu kaitsevad praegu määratu suured jõud. Need jõud on: 1) võitmatu sotsialistlike riikide leer, mida juhib NSV Liit; 2) Aasia ja Aafrika rahuarmastavad riigid, mis asuvad imperialismivastastel positsioonidel ning moodustavad koos sotsialistlike maadega laialdase rahutsooni, mille elanikkond moodustab kokku umbes poolteist miljar dit inimest; 3) rahvusvaheline töölisklass ja tema avangard — kommunistlikud parteid; 4) asumaade ja poolasumaade rahvaste vabadusliikumine; 5) rahvaste massiline rahuliikumine; 6) oma neutraliteedi välja kuulutanud Euroopa maade rahvad, Ladina-Ameerika rahvad, imperialistlike maade endi rahvad, kes avaldavad otsustavat vastupanu uue sõja organiseerijate plaanidele. Ei ole mingit kahtlust, et nende võimsate jõudude ühinemine võib ära hoida sõja puhkemise. Rahu saab säilitada ainult siis, kui need jõud ühendavad kõik oma pingutused, suurendavad valvsust sõjasüütajate salasepitsuste suhtes ja intensiivistavad võitlust rahu kaitseks.

See on määratu suur jõud, mis näitab, et sõda ei ole enam fataalne paratamatus.

Juhul aga, kui imperialismi sõjakad maniakid sõandavad ikkagi sõja valla päästa, siis põhjustab see kogu kapitalistliku süsteemi hukkumise, sest rahvad ei kannata

---

¹ Moskvas 14.—16. novembril 1957. aastal toimunud sotsialistlike maade kommunistlike parteide ja töölisparteide esindajate nõupidamise deklaratsioon. Rahumanifest. Tallinn, 1957, lk. 26.

kauem sellist korda, mis toob neile nii ränki kannatusi ja nõuab nii palju ohvreid.

Kapitalismi hävingut kiirendavad majanduskriisid. 1957. aasta septembris algas Ameerika Ühendriikides uus majanduskriis. Ameerika Ühendriikides oli tööstusliku tootmise maht 1958. aasta esimeses kvartalis 11 protsendi võrra madalam kui 1957. aasta esimeses kvartalis. NSV Liidus oli aga tööstusliku tootmise maht käesoleva aasta esimeses kvartalis 11 protsendi võrra kõrgem kui 1957. aasta samal perioodil. Eriti kiiresti vähenes toodangu maht Ameerika Ühendriikide rasketööstuse tähtsamates harudes. Nafta tootmine vähenes sama perioodi jooksul 12, söetootmine 21 ja terase sulatamine 40 protsendi võrra. Autode tootmine vähenes 26 protsendi ja pika kasutamisajaga tarbekaupade tootmine 20 protsendi võrra. Esimese kuue kuu jooksul on kriis paisanud Ameerika Ühendriikide majanduse 15 aastat tagasi, see on 1943. aasta tasemele. Ameerika Ühendriikides suureneb tööpuudus. Statistika vähendatud andmete järgi moodustas täielikult töötute arv käesoleva aasta esimeses kvartalis 5 200 000 inimest, Ameerika Ühendriikide ametiühingute andmeil aga üle 6 miljoni inimese. Üldse on aga täielikult ja osaliselt töötuid praegu Ameerika Ühendriikides vähemalt 12 miljonit inimest.

Rahvamajanduse militariseerimine õhnestab laiendatud taastootmise alused. Uus majanduskriis puhkes just sel ajal, kui relvastumiskulud olid kõige suuremad ja näitasid kasvu tendentsi. Kuid see ei päästnud Ameerika Ühendriikide majandust järjekordsest kriisist.

Kriis Ameerika Ühendriikides avaldab mõju kõikide kapitalistlike maade majandusele. Toimub tootmise vähenemine; kriisinähtused esinevad Kanadas, Lääne-Saksamaal, Belgias, Prantsusmaal, Jaapanis, Ladina-Ameerikas. Inglismaa tööstus tammub neljandat aastat samal kohal. See kriis on maailma majanduskriisi algus.

Kapitalismi üldkriis on kapitalismi loojang. Uue, sotsialistliku maailma võimas edasilikumine muutub veelgi kindlamaks ja viib kommunismi võidule kogu maailmas. Kommunismi võit on niisama paratamatu kui kodanliku korra — ekspluataatorliku ja sõdu tekitava korra — kaotaminegi. Kaasaegne epohh on kapitalismi hukkumise ja kommunismi võidu epohh.

Rbl. 1.10

A-22198

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00386510 4